

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Alena Hlavová

Hermann Hesse
Možné inspirační zdroje v románu
Demian

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jaroslav Med, CSc.

Praha 2016

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Podpis:

Bibliografická citace

Hermann Hesse [rukopis] : Možné inspirační zdroje v románu *Demian*: bakalářská práce / Alena Hlavová ; vedoucí práce: doc. PhDr. Jaroslav Med CSc.. --Praha, 2016. 48s.

Anotace

Tato práce je zaměřena na podrobný rozbor románu Hermanna Hesse *Demian*. Dílo je zkoumáno v daném historickém období i v kontextu autorova osobního života. Jako hlavních inspiračních zdrojů si všímá psychoanalýzy Carla Gustava Junga a filosofie Friedricha Nietzscheho. Rovněž nastiňuje i společenské a spisovatelské tendence na přelomu století, před a po první světové válce.

Klíčová slova

Hesse, Demian, Jung, Nietzsche, archetyp, deprese, individuace

Abstract

The thesis focuses on the detailed analysis of the novel *Demian* by Hermann Hesse. The novel is analysed in the historical context of the book with consideration to the private life of the author. Carl Gustav Jung's psychoanalysis and Friedrich Nietzsche's philosophy are noted as the main inspiration sources. The social and literary background of the turn of the century, before and after World War I, are also discussed.

Keywords

Hesse, Demian, Jung, Nietzsche, archetype, depression, individuation

Počet znaků (včetně mezer): 79 701

Poděkování

Především bych chtěla poděkovat své rodině za projevenou podporu během celého studia a i při psaní této práce.

Obsah

Úvod.....	9
1. Spisovatel	11
1.1. Rodina	11
1.2. Život	14
1.2.1. Mládí	14
1.2.2. Válečné období – období krize	17
1.2.3. Mezi válečné období a konec života	18
1.3. Historické pozadí spisovatelské – 19. století v německé respektive evropské literatuře	20
2. Carl Gustav Jung.....	22
2.1. Život	22
2.2. Psychologie	23
2.2.1. O archetypech.....	24
2.2.2. Individuace	26
2.3. Východiska Jungova pohledu na člověka	28
2.4. Jungova praxe.....	30
3. Friedrich Nietzsche	31
3.1. Život	31
3.2. Hlavní rysy Nietzscheovy filosofie	32
4. Rozbor.....	35
Závěr	43
Seznam literatury	47

Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala román Hermanna Hesseho *Demian*, *Příběh mládí Emila Sinclaira*. Dílo, které stálo na počátku jedné z nejdůležitějších etap autorovy životní i spisovatelské kariéry. Příběh o pozoruhodném přátelství, útrapách dospívání, hledání smyslu vlastního života získává na zajímavosti nejen v historickém kontextu doby. Po první světové válce bylo nutné přehodnotit dosavadní ideály a myšlenky, které shořely v plamenech válečného konfliktu. Práce si klade za cíl odpovědět na otázky, co všechno, se otisklo do díla předního německého spisovatele a nositele Nobelovy ceny? Co je zdrojem informace a jak se tento vliv odráží v díle. Jako sečtělý a velmi vzdělaný intelektuál obohacoval svou tvorbu o filosofické či psychologické aspekty.

V první části práce se budu věnovat především popisu autorova rodinného zázemí, jeho dospívání a životním zkušenostem, do doby, než začal pracovat na tetu románu *Demian*. Dále se pak pokusím nastínit hlavní myšlenky psychoanalytické nauky Carla Gustava Junga a hlavní rysy filosofie Friedricha Nietzscheho jako hlavních inspiračních zdrojů tohoto díla.

V druhé části práce se zaměřím na samotný román. Budu si všímat konkrétních projevů výše zmíněných možných vlivů. Neméně důležitou součástí této práce je i dobový kontext, ve kterém *Demian* vznikl, a bez něhož by rozbor tohoto díla nebyl úplný. Zaměřím se nejen na historické ale i společenské souvislosti dané éry. Pokusím se vykreslit dobové literární tendence, nové trendy i problémy, s nimiž se tehdejší především spisovatelská společnost potýkala.

Hlavními publikacemi, ze kterých jsem při psaní této práce vycházela, jsou: monografie PhDr. Jiřího Sirůčka, Ph.D. *Hesseho romány Demian a Stepní vlk ve světle Nietzscheovy filosofie* a Hesse – Jung, *estetické a psychologické aspekty literárního díla* od PhDr. Štefana Turaye.

1. Spisovatel

1.1. Rodina

Rodinné zázemí mělo na dílo H. Hesseho rozhodující vliv. Jednotliví členové rodiny samotní, jejich pestré národnostní složení či jejich náboženskou příslušnost. Zde byl položen základ jeho humanismu a světoobčanství. Prostřednictvím rodiny mu bylo umožněno nahlédnout do tajů východní kultury, její filosofie a náboženství. Otisky těchto vlivů lze najít v celé spisovatelově tvorbě. Proto pokládám za důležité rozepsat se v širším kontextu o Hessových rodinných vztazích.

V rodinném prostředí Hesse už od počátku zažíval jednak silnou zbožnost svých protestantských prarodičů tak i neochvějnou pietistickou víru svých rodičů. Úzké rodinné semknutí a konfesní jednota, se stala dobrým a pevným základem, který však nebyl nikterak konzervativní ani sám do sebe uzavřený. Otevřenosti a toleranci se učil malý Hermann hlavně na příkladu svých rodičů, kteří pracovali v Indii jako misionáři. Upřímně se zajímali o poznání východních myšlenek a filosofických nauk, ze kterých kultura a tradice Orientu vyrůstá.

Dědeček z matčiny strany Hermann Gundert (1814-1893) pocházel ze Švábska ze starého zbožného stuttgartského rodu. Svůj život aktivně zasvětil vzdělávání a šíření víry pomocí misí v Orientu, především pak v Indii. Měl talent na jazyky. Dokázal si osvojit několik indických jazyků a byl uznávaným znalcem sanskrtu. Mimo to sepsal obsáhlou gramatiku a slovník malajálamského jazyka. Toto dílo je až dosud základem pro dnešní vědce, zabývající se touto jazykovou oblastí. Řídil misionářské Nakladatelské sdružení, psal, redigoval a publikoval. Miloval hudbu a oplýval smyslem pro humor. Jeho manželka Julie Dubois, byla kalvinistická misionářka původem z francouzské části Švýcarska. H. Hesse ve svých *Poznámkách k životopisu* o své babičce píše: „(...)vnesla do rodiny v ní do té doby neznámý prvek, kalvínskou krev, spojenou s různými projevy pedanterie a fanatismu.“¹ Mluvila francouzsky, ale i když se německy učila, nikdy je jí nepodařilo němčinu plně ovládnout. Jejich dcera Marie (1842-1902), matka Hermannova otce, Johannese Hesseho (1847-1916) se kterým měla další čtyři děti: Adelu (1875-1949), Hermannu (2. července 1877 - 9. srpna 1962), Marullu (1880-1953) a Hanse (1882-1935, spáchal sebevraždu). O vlivu své matky se Hesse vyjadřuje takto: „Po matce jsem zdědil vášnivou povahu, bohatou, poněkud

¹ (HESSE, Hermann. *Malé radosti*. Praha: Melantrich 1993, 10)

bezuzdnou fantazii a krom toho ještě hudební nadání. K hudbě a řeči jsem měl od dětských let blízký, niterný vztah. Stejně tak k náboženství ve smyslu hledání absolutna, touhy včlenit se bezprostředně do božského, nadčasového pořádku.“²

Otec Hermanna Hesseho, Johannes, se narodil roku 1847 do rodiny ruského státního rady dr. Hermanna Hesseho žijícího i s rodinou v Estonsku. Ten i přesto, že měl ruské státní občanství, měl čistě německý původ. To se projevilo mimo jiné i v tom, že nemluvil rusky ani estonsky, nýbrž pouze německy. V této souvislosti je možno zmínit i fakt, že pro své okolí působil cize, jelikož si po celý svůj život udržel čistou severoněmeckou výslovnost. Po vystudování misionářské školy v Basileji, byl vyslán zdejší pietistickou obcí do Indie, kde působil od počátku 70. let. Kuli zdravotním problémům se vrátil zpět do Německa a byl přidělen jako pomocník, spolupracovník a nakonec nástupce Hermanna Gunderta, svého pozdějšího tchána. Pracovali v Nakladatelském sdružení, kam přispíval otec Hermanna Hesse, svými články o misiích, díky kterým se brzy stal ceněným odborníkem na otázky z oblasti misijní činnosti. V protestantské církvi se obecně hodně dbá na Slovo Boží. Práce s textem, jeho znalost, jasný a srozumitelný slovní projev je u kazatelského povolání jedna z hlavních dovedností, kterou je třeba si osvojit. O otcově odkazu a formování sebe sama píše Hesse takto: „*Po něm jsem zdědil část své letory, po něm mám touhu po absolutnu, současně sklon ke skepsi, ke kritice a sebe kritice, po něm především i smysl pro vytříbený slovní výraz.*“³

Hesovy rodiče byli členy pietistického hnutí. Pietismus (z lat. *pietás* – zbožnost) bylo náboženské hnutí v německé luterské církvi. Zakladatelem pietismu byl v druhé polovině 17. století byl P. J. Spener. Ten se snažil o oživení oficiálního protestantismu, který trval na přísném dodržování dogmatického ortodoxie. Společně s kroužkem nespokojených věřících písemně formuloval šest požadavků – *Zbožných přání*. Hnutí zdůrazňuje význam modlitby a čtení Písma, požadovali též všeobecné kněžství. Osudy pietismu se poté regionálně rozcházejí na dva hlavní proudy. Jeden v Halle – zde směr zdůrazňoval pokání, milost a znovuzrození; a druhý v Herrnhutu, kde nabylo většího významu osobní odevzdání se Kristu.⁴ Již v mládí pocíťoval Hermann nesouhlas s tvrdými zásadami pietistického křesťanství svých rodičů – odmítal ideu, že vůle člověka je ze své přirozenosti a od základu zlá a proto musí být zlomena. Stejně

² (HESSE, Hermann 1993, 11)

³ (HESSE 1993, 9-10)

⁴ (PAVLINCOVÁ, Helena a kol. *Slovník judaismus křesťanství islám*. Český Těšín: Mladá fronta, 1994, 259)

nepřátelsky se staví i proti smyslnosti. „*Když jsme byli dětmi, vynakládala se velká námaha na to, aby se nám „zlomila vůle“, jak tou ta zbožná pedagogika tenkrát říkala, a vskutku v nás zlomili a zničili leccos, jenže právě ne vůli, nikoliv to jedinečné, co se zrodilo s námi, ne onu jiskru, která z nás dělala outsidersy a podivíny.*“⁵

Pietismus tvrdí, že jiná cesta ke spáse než skrze oddanou službu svého života, není možná. V konkrétním případě Hesseho rodičů to znamenalo úplné podřízení a potlačení všech osobitých životních projevů a tužeb, což v jejich chování vytvářelo značně negativní postoj k životu. (Je možné, že právě z tohoto konfliktu pramenila silná deprese a sklony k melancholii, jíž oba rodiče trpěli) Tento nesoulad mezi náboženskou horlivostí a potlačenými osobními potřebami, tužbami a kvalitami mladý Hermann silně vnímal. Pociťoval to jako neustálou výčitku a nerozumí tomuto rozporu. Proč Bůh stvoří originální a kreativní jedince, když je potom nutí, aby se těchto svých vlastností zbavovali a potlačovali je? Obviňuje Boha, o němž je stále více přesvědčen, že právě on je zodpovědný za všechno jeho vnucené trápení. Ptá se: „*Není snad Bůh ohavnou nestvůrou, šílencem, tupým, omezeným a otravným idiotským kašparem?*“⁶

O mnoho let později popisuje a shrnuje v dopisu sestře Adéle jejich dětství takto: „*...avšak žili jsme pod přísným zákonem, který o mladistvém člověku, jeho přirozených sklonech, vlohách, potřebách a vývoji smýšlel s velikou nedůvěrou a nikterak nebyl ochoten naše vrozená obdarování, talenty a zvláštnosti podporovat či jim dokonce lichotit.*“⁷

Za povšimnutí stojí fakt, že když autor píše, o své rodině, často hovoří o jazykových schopnostech jednotlivých členů. Způsob vyjadřování, výslovnost, přízvuk, schopnost mluvit vícero jazyky, mnohdy používá k jejich charakterizaci. Stručně shrnuto: dědeček z otcovy strany, baltský Rus avšak s ryzím německým původem mluvící pouze německy. O druhém dědečkovi, který byl filolog a překladatel sanskrutu, Hesse píše jako o „velkém znalci řeči“. Babička Julie, Francouzka, která se nikdy nenaučila dobře německy. Otec Johanes si zas po celý život podržel „svou čistou, velmi pěknou hornoněmeckou výslovnost“. Proto nás jistě nepřekvapí, že se v tomto rodinném prostředí, mluvilo nejen německy, ale i anglicky a francouzsky. Sám Hesse

⁵ (HESSE, Hermann, Vzpomínka na Hanse. In HESSE, Hermann. *Souborné dílo X, Úvahy a impresy, Vzpomínky přátelům, Politické úvahy, Mozaika z dopisů 1930-1961, O literatuře, Recenze a články.* Praha: Argo, 2002, s. 58-93.)

⁶ (DAHLKE, Ruediger. Jak žít s depresí: Příklad Hermanna Hesseho. In DAHLKE, Ruediger. *Deprese jako řeč unavené duše.* Olomouc: Fontána, 2006, 28-45)

⁷ (HESSE, Hermann. *Souborné dílo X, Úvahy a impresy, Vzpomínky přátelům, Politické úvahy, Mozaika z dopisů 1930-1961, O literatuře, Recenze a články.* Praha: Argo, 2002, 68)

pojmenovává plody výchovy ve svém domácím prostředí: „*Tento pomíchaný původ, mě uchránil před přílišnou úctou k nacionalismu a státním hranicím.*“⁸ I zde je možné hledat silně zakořeněné spisovatelovo stanovisko, že je člověk součástí lidstva, nikoliv jen té malé národnostní skupiny jako jsou Němci nebo Slované.

„...povstává i obraz světa, který nás obklopoval, živil a vychovával, svět rodičů a předků, svět německý a zároveň křesťanský, svět švábský a zároveň mezinárodní, kde každá duše měla stejnou hodnotu a v němž ani žid, ani černocho, ani hind, ani Číňan nebyli cizinci a nebyli odmítáni. Díky misiím v jejichž službách byli naši rodiče i prarodiče, byli ti barevní bratři zcela obzvláštní součástí našeho obrazového i duševního světa, nejenže jsme věděli o nich a o zemích, ale některé z nich jsme také znali, ty, co k nám přijeli a byli u nás hosty, a když měl dědeček návštěvu z Indie, ať už to byli Indové či západní Evropané, co se odtamtud vrátili, pak bylo možné v hovoru slyšet nejen skandování sanskrtu, ale i slova a věty ve vícero jazycích dnešní Indie. A atmosféra v našem vlastním domě, v samotné naší rodině, jak vůbec nebyla národní či dokonce nacionalistická!“⁹

Na závěr „jazykového zamyšlení“ je možno ještě připojit postřeh Jiřího Stromšíka, který ve svém eseji *Mezi tradicí a modernou: Život a tvorba Hermanna Hesseho*, píše: „*Byl silněji než většina moderních autorů spjat se zemí svého původu, se švábsko-alemannskou provincií (...) s mentalitou lidí a jejich nářečím, které, jak lze soudit z mnoha jeho vyjádření, bylo jeho vnitřní mateřštinou.*“¹⁰

Jazyk – nástroj komunikace, zprostředkovatel dorozumění nebo naopak nedorozumění. Básníkův hlavní pracovní nástroj, prostředek k vyjádření vlastních pocitů, postojů a myšlenek. Kvalita, jež se v Hesseho mládí, dospívání i následujícím životě a tvorbě v různých obměnách neustále projevovala.

1.2. Život¹¹

1.2.1. Mládí

Hermann Hesse se narodil 2. července 1877 ve švýcarském městě Calw. Během několika stěhování do Basileje a zpět kvůli otcovu zaměstnání, Hermann roste, vzdělává se a dobře prospívá. V návaznosti na rodinnou tradici, Hermann po úspěšně složené

⁸ (HESSE 1993, 10)

⁹ (HESSE 2002, sv. 10, Dopis sestře Adele, 51-58)

¹⁰ (STROMŠÍK, Jiří. *Mezi tradicí a modernou: Život a tvorba Hermanna Hesseho*. In HESSE, Hermann. *Souborné dílo*, sv 10., Praha: Argo, 2002, 391)

¹¹ (MILECK, Joseph. *Hermann Hesse: Live and art*. Berkeley: University of California, 1978)

přijímací zkoušce roku 1891, vstupuje do vyhlášeného evangelického semináře v Malbournnu. Následuje slibný studijní začátek. Ten však záhy končí. Již v březnu následujícího roku, tedy necelých sedm měsíců po vstupu do školy. Hermann, té době pociťuje mnohé obtíže, které jsou nejen fyzické (migrény, nespavost), ale i psychické (deprese a úzkosti). Vývojově se nachází v období puberty, která se bouří a odmítá školní „morálku výkonu“. Osobní nespokojenost vyplývá i z výše popsaného konfliktem s vlastní rodinou

„V Hesseho nečekané vzpouře a celém zvláště těžkém průběhu puberty zřejmě našlo průchod jisté skryté napětí z rodinného prostředí, zejména ve vztahu k otci. Důsledná mravní výchova vytváří hodně agresivní svědomí, nutí k sebeobviňování – a na to pud sebezáchovy v mladém člověku reaguje vzpourou: proč právě já, o nic horší než ostatní, se mám pořád cítit vinen?“¹² Tento „láskyplný teror“ pietistické výchovy stál za mnohým trápením jak na straně syna tak rodičů. Mladík je v konfliktu sám se sebou i s vlastními rodiči, jelikož není schopen plnit jejich nároky, které po něm v dobré víře vyžadují. V dopisu adresovanému vlastnímu otci z roku 1892 patnáctiletý Hermann píše: „...Vaše vztahy ke mně se zadají být čím dál napjatější, myslím, že kdybych byl pietista, a ne člověk, kdybych každou svou vlastnost a náklonnost obrátil v její protiklad mohl bych s Vámi harmonovat. Ale takto nemohu a nechci žít...“¹³ V přetlaku zmíněných okolností mladík ze semináře utíká. Rodiče reagují na jeho útěk, Hermannovým umístěním do psychiatrické léčebny. Zde se 20. 6. 1892 pokusí zoufalý mladík o sebevraždu revolverem.

Po neúspěšném studiu v semináři a následujícím pobytu na gymnáziu v Cannstanu, trvajícímu sotva rok, vychází najevo, že Hermann studovat nebude. Ve věku mezi 14. až 20. rokem svého života zkouší a střídá mnohá zaměstnání. Zkusil se vyučit knihkupcem, o rok později tj. 1894 se stal zámečnickým učněm. Vytoužené povolání básníka se zdá být nereálným přáním, jelikož je to práce s nejistým výdělkem, nikterak společensky uznávaná či ceněná a na obživu většinou nestačí. Dospívající Hesse se začal v rozsáhlých knihovnách svého otce a dědečka důkladně sám vzdělávat. Učil se klasické jazyky, pozornost věnoval jak evropským tak i světovým dějinám, německým klasikům a básníkům. Obzvláštní pozornost věnuje velikánovi německé romantické literatury Johannu Wolfgangu von Goethemu. Zajímá se jak o jeho dílo, spisy, tak i o jeho život. Imponuje mu Goethův humanismus, literární propojení Pravdy – Krásy – Dobra, které

¹² (STROMŠÍK in HESSE 2002, 380)

¹³ (STROMŠÍK in HESSE 2002, 382)

tak mocně působící na estetické a morální citění čtenáře. Obdivoval tento ryze klasicko-romantický ideál spisovatele a básníka. Tehdy v jeho životě nastalo mírné zklidnění. V letech 1895-1898 získává Hermann práci ve městě Tübingen v univerzitním knihkupectví. Během náročné tříleté zkušební-učební doby stále mnoho čte. Nemalou část svého vzdělávání vyplní i četbou Fridricha Nietzscheho. Mezi lety 1897-8 se jeho zájem plně zaměří na jeho filosofii. Začíná psát první básně a drobnou prózu, píše recenze a novinové a časopisecké články. První úspěchy na sebe nenechají dlouho čekat. Po roce 1901 vycházejí prvotiny *Lauschner* (1901, pod pseudonymem) a román *Peter Camenzind* (1904), který sklídl velký úspěch nejen u čtenářů, ale i u kritiky. Hessemu se tak dostává prvního literárního uznání a povzbuzení v životě. Od roku 1903 se začíná živit jako publicista a literát.

Po opětovném přesídlení do Basileje, se zde seznamuje s o devět let starší Marií Bernoulliiovou, která se v roce 1904 stane jeho manželkou. Hessemu je 27 let. Společně bydlí v malé vesničce na břehu Bodamského jezera v domě, který společně postavili. Hesse píše, pečuje o zahradu a naplno se věnuje venkovskému životu. Během následujících šesti let se mu narodí tři synové: Bruno (1905), Heiner (1909), Martin (1911). Autor sám se o tomto období svého života vyjadřuje jako o měšťanské etapě, ve které se snažil o přirozený život a harmonii s přírodou. Na druhou stranu však přiznává, že v té době řešil mnoho osobních problémů a potýkal se s řadou temných myšlenek. V roce 1911, v době kdy jeho nejmladšímu synovi bylo sotva pár měsíců „ze samých duševních útrap“ podniká cestu do Indie. Touží nalézt to, co, jak se mylně domníval, mu západní svět poskytnout nemůže. Kontrast reálné sociální situace a lhostejnost oproti vznosným duchovním naukám východní kultury byl obrovský. Ač na něj mnohé v Indii působí odpudivě, přece jen zde našel podstatný kus své identity. „*Po seznámení s buddhismem poznává, že to, „věčné není na Zemi”, a formuluje: „božstvo je v tobě“, nikoli v pojmech a nikoliv v knihách.*“¹⁴ V jednom ze svých dopisů se Hesse o tomto tématu vyjádřil takto: „...světlo východu není pro člověka západu řešením, neboť musí hledat sám v sobě.“¹⁵ Na jiném místě a to v Zápiscích z indické cesty ve skice Pedrotallagalla se dočteme toto: „*Přicházíme plni touhy na Jih a na Východ, hnáni temným, vděčným tušením vlasti a nacházíme tu ráj, (...) nacházíme prostě, jednoduché děti ráje. Ale my sami jsme jiní, cítíme se tu cizí a bez domovského práva, my jsme ráj už dávno ztratili, a ten nový, který máme a chceme budovat, se nenajde na rovníku či u*

¹⁴ (DAHLKE 2006, 38)

¹⁵ (HESSE 2002, 395)

*teplých moří Východu, ten leží v nás a v naší vlastní severské budoucnosti.*¹⁶ Ze své první cesty do Indie se v roce 1901 předčasně vrátil kuli zdravotním problémům. Cesta ho zklamala.

1.2.2. Válečné období – období krize

Po návratu z Indie se i s celou rodinou stěhuje do Švýcarska, na předměstí Bernu. Tím, že Hesseho babička pocházela ze Švýcarska, byl autor s tímto místem svázán rodinnými kořeny. Zde také stráví i celou brzo propuknuvší první světovou válku. Od počátku se staví Hesse proti válečným a jiným bojechtivým tendencím, zejména nacionalismu, podobně jako Karl Kraus nebo Romain Rolland. O sdílených názorech píše Hesse až kolem roku 1932 „*Co mám společného s Rollandem a co nás oba od německé mládeže dělí, je náš naprostý odvrát od jakéhokoli nacionalismu, který jsme v letech války poznali jako zpátečnickou sentimentálnost a největší nebezpečí dnešního světa.*“¹⁷

Válka mu přijde nesmyslná. Ve svých esejích a člancích vyjadřuje nesouhlas s počínající válkou a vyzývá občany i politiky ke klidu zbraní, rozvaze a mírovým dohodám mezi státy. Již 3. 11. 1914 publikuje výzvu svým spoluobčanům „*Ó bratři, pryč s tony těmi!*“, kde připomíná humanitní, etické a morální zásady jako pilíře, na kterých stojí západoevropská kultura. Zaznívá zde názor zdůrazňující příslušnost jedince i celého národa k lidstvu. Jasně odsuzuje velmi rychle se šířící nacionalismus. Název eseje odkazuje na Schillerovu *Ódu na radost* a na poslední větu Beethovenovy Deváté symfonie. Po uveřejnění článku se strhl nečekaně silný odpor německé kritiky a tisku. Hesse byl nazván vlastizrádcem a člověkem bez vlasti a přesvědčení. V pokračujících nenávistných ohlasech na svůj článek, je Hesse raněn nejen pocitem osobní křivdy a nepochopení, ale trvale a nezvratně se mění i jeho pohled na německou společnost. Už tehdy si uvědomil, že v tradiční německé kultuře měla „*nacionální příslušnost přednost před příslušností k nadnárodnímu humanismu, a právě proto musela selhat jako celek v ústředním bodě lidského poslání a oprávnění.*“¹⁸

I když stále žije ve Švýcarsku, aktivně se chce zapojit do vojenské válečné pomoci. Hlásí se jako dobrovolník na velvyslanectví a je mu přidělena péče o německé vojáky.

¹⁶ (HESSE 2000 sv. 6., 214)

¹⁷ (HESSE 2002, sv. 10., 223)

¹⁸ (STROMŠÍK, Jiří. Hermann Hesse a jeho Stepní vlk. In STROMŠÍK, Jiří. *Od Grimmelshausena k Durrenmantovi (Kapitoly z německé literatury)*. Jinočany: H&H, 1994, s. 101-108, 102)

Společně se svým přítelem buduje nakladatelství, kde vydává několik knižních titulů, které jsou určené vojákům, kteří právě prošli hrůzou války.

V této době však nastává i těžká spisovatelova osobní krize. Zapříčinilo ji hned několik faktorů. U manželky Marie opět propukla schizofrenie. Protože se její duševní choroba neustále zhoršovala, bylo nutné ji od roku 1916 hospitalizovat v ústavu pro duševně choré. Nejprve pouze dočasně poté však, co se její stav stále nelepšil, ji hospitalizovali celoživotně. Hesseho nejmladší pětiletý syn Martin těžce onemocněl. V témže roce tj. 1916 umřel i Hesseho otec Johanes. Rozpad rodiny společně se stále přítomnými negativními ohlasy z řad německých médií se podepsaly na spisovatelově psychickém stavu. Výsledkem byla hluboká osobní krize, která se projevovala těžkými depresemi. Běžná léčba však byla neúspěšná a tak ještě téhož roku podstupuje spisovatel léčbu, nově se rodící metodu hlubinné psychologie – psychoanalýzu. S ní se seznámil již dříve z literatury. Pod dohledem J. B. Langa (1881-1945), přímého žáka a spolupracovníka C. G. Junga, se daří u pacienta odstranit valnou většinu duševních problémů a vnitřních konfliktů. Rok po válce začíná spisovatel novou, samotářskou existenci v jižních Alpách v městečku Motagnola. Zde také vznikne román *Demian*, dílo, které stojí zpočátku jeho nové spisovatelské kariéry. V tomto románu nejcitelněji zaznamenáváme plody psychoanalytické léčby. Další zajímavým dílem bezprostředně poválečného období je esej *Návrat Zarathustry*. Autor zde podle Nietzscheova vzoru, vyzývá ústy proroka a myslitele Zarathustry, mladou německou generaci k individualismu a odvrácení se od přílišného nacionalismu. „*Učte se být sami sebou!*“ je hlavním poselstvím textu.

1.2.3. Mezi válečné období a konec života

V Montagnole udržuje přátelství s několika expresionistickými malíři, sám maluje a píše silně biografické dílo *Klingsorovo poslední léto* (1920). V tomto poválečném období se začíná stále více zajímat o čínskou kulturu, především taoismus. „Indická báseň“ *Siddhárta* (1922) byla nejúspěšnějším dílem nového tvůrčího období. Ač je nesprávně označována jako spisovatelovo přiznání se k buddhismu. V příběhu mladého Siddhárty Hesse přesvědčivé rozvíjí silně evropská (především německá) témata, jakými jsou: hledání identity vlastního já a autentické existence.

Hesseho psychický stav se ani v Montagnole plně nevylepšil. Proto podstupuje terapii u samotného C. G. Junga (únor až červenec 1921) se kterým zůstává i poté

v korespondenčním kontaktu. V dalších letech píše recenze, články a kritiky, ale žádnou větší beletristickou práci. V roce 1923 Hesse přijal švýcarské státní občanství. O rok později se po úředním rozvodu prvního manželství, znovu oženil s mladou zpěvačkou Ruth Wengerovou. Manželství však trvá necelé tři roky a delší odluce končí rozvodem.

V románu *Stepní vlk* (1927) autor uzavírá desetiletou etapu svého života, na jejímž začátku stál román *Demian*. Jedná se o období krize jak osobní tak umělecké, ve kterém se spisovatel snaží najít východisko svého vztahu ke světu, životu i umění. Ve *Stepním vlkovi* můžeme reálně pozadí autorova života velmi jasně postihnout. Na podobnost s Hessovým životem v románu poukazuje mimo jiné i jméno hlavního představitele Harryho Hellera, jehož věk i iniciály se shodují s Hessovými. Ústřední téma románu je pokus o vyrovnání se s novotami, které se objevují v tehdejší společnosti. Hesse silně pociťoval, že jeho názory na život a svět jsou v přímém rozporu s nově se prosazujícími tendencemi. *Stepní vlk* je „*kniha o člověku, který těžce trpí dobou, ale věří v nadčasové hodnoty.*“¹⁹ V románu zaznívá autorova sebereflexe, a právě díky literárnímu zpracování své krize, se autorovi podařilo ji překonat. Od této chvíle jakoby Hesse přitakal své pozici v umění i vlastnímu životu. Nastalo období rovnováhy. Podpořeno i novou známostí s Ninon Dolbinovou, která byla Hessovou čtenářkou a obdivovatelkou již od útlého věku. Jejich přátelský vztah nabyl na síle a později, v roce 1930, jejich společný život spojilo manželství. Manželka Ninon se mu stala velkou oporou nejen v praktických záležitostech (pomáhala mu vyřizovat četnou korespondenci, připravovala rukopisy k tisku atd.), ale byla mu rovnocennou partnerkou i intelektem. V tomto svazku našel Hesse zklidnění po letech krizí a rozvratů a zlepšení vlastního životního pocitu.

V roce 1930 vychází *Narcis a Goldmund*, jež je napsán v duchu novoromantické fáze. Toto dílo mělo za Hessova života největší čtenářský úspěch. Své nejrozsáhlejší prózy *Pout' do země východní* (1932) a *Hra se skleněnými perlami* (1943) spojuje optimistická utopie, které působí v ostrém kontrastu k realitě druhé světové války. V obou dílech je ústředním tématem duchovnost v moderním světě. Roku 1946 získává Nobelovu cenu za literaturu za jeho stylisticky hodnotnou tvorbu, která má odvahu i hloubku a jsou v ní hojně zastoupeny humanitní ideály.

Autora jeho vlastní tvůrčí síla neopouštěla ani ke konci života. Stále psal, především básně a to až do své smrti 9. srpna 1962 ve švýcarské Montagnole. „*Dlouhý život*

¹⁹ (HESSE 2002, sv. 10., 412)

naplněný depresí a myšlenkami na sebevraždu tak nakonec skončil přirozenou cestou. Jeho život navíc obšťastnil nesčetné další lidi svými obohacujícími a nadčasovými díly, jež zprostředkovávají odvahu do života a sílu vydat se vlastní cestou.“²⁰

1.3. Historické pozadí spisovatelské – 19. století v německé respektive evropské literatuře

Literárně-kulturní celek, který se objevuje na přelomu 18. a 19. století v Evropě, by se dal nazvat jako klasicko-romantický. Vzniká umělecká tradice, která stojí na syntéze Krásy a Dobra. „...cesta k pravdě vede přes objektivizující harmonii krásné formy, která přímo povznáší člověka k dobru.“²¹ Hlavními představiteli této epochy jsou Johann Wolfgang von Goethe, Friedrich Schiller, Heinrich Heine, Novalis a další. Romantická éra německé (i evropské) literatury trvala přibližně 150let. Již v poslední třetině 19. století se začíná projevovat nový směr odporující goethovské tradici. Jejimi hlavními představiteli jsou *Prokletí básníci* – Paul Verlain, Arhtur Rimbaud a Charles Baudelaire. Namísto podpoření a rozvíjení humanity, došlo k démonickému propojení krásy a hnusu. Přelomovou se stala Baudelairova sbírka básní *Květy Zla* (1857), která našla své obdivovatele a stoupence i v mnoha pozdějších literárních směrech.

Spisovatelskou generaci „na sklonku“ století reprezentují především Karl Kraus, Hugo von Hofmannsthal, Stefan George, Heinrich a Thomas Mannové, Rainer Maria Rilke aj. Tito autoři byli posledními, kteří v mládí zažili kulturu „klasického“ měšťanstva. V jejich díle postupně doznívá literární jednota klasické trojice Krása – Dobro – Pravda, jejichž syntézou je vymezena goethovská tradice.

Nové literární tendence vycházejí mj. i z dobového společenského kontextu Zásadní téma, o kterém autoři na přelomu století čím dál otevřeněji píší, je konflikt mezi společensky závaznou měšťanskou existencí a svobodou jednotlivce. Mnozí z autorů umělecké moderny se inspirovali protiměšťanskou filosofií Fridricha Nietzscheho. Kritizují maloměšťáckou morálku a její spořádanost. Mezi nimi i Hermann Hesse, který si uvědomoval společenské změny jako důsledek zrychlujícího se životního tempa mohutného vzruchu techniky. Humanismus 19. století ustupoval rostoucí technizaci a průmyslové výrobě. Zvláště pak po první světové válce, kdy se člověk doslova okradl o všechny ideály, bylo pro Hesseho důležité najít novou naději v tomtéž humanismu, kterému byl celý život věrný.

²⁰ (DAHLKE 2006, 44)

²¹ (STROMŠÍK 1994, 105)

A přelomu století zažívali umělci pocit, jakoby člověk upozadil estetické vnímání a plně se poddal „tvorbě nového světa“. Jako by se chtěl násilím odtrhnout od minulosti a svou pozornost zaměřil pouze v před, nedívaje se na jednu ani druhou stranu. „ (...) je asi těžké vyličit *optimismus, důvěru ve svět, jimiž jsme my, mladí lidé, byli prodchnuti už od přelomu století. Čtyřicet let míru posílilo hospodářský organismus země, technik zrychlila rytmus života, vědecké objevy naplnily ducha oné generace hrdostí; začal vzestup, který bylo možné pociťovat téměř rovnoměrně ve všech zemích naší Evropy. (...) Nad světem se rozhostila nádherná bezstarostnost, neboť co by mohlo tento vzestup přerušit, co by mohlo zabránit tomuto elánu, jež čerpal stále nové síly ze svého vlastního rozmachu? Nikdy nebyla Evropa silnější bohatší, krásnější, nikdy nevěřila v ještě lepší budoucnost upřímněji;*“²²

Není divu, že Thomas Mann píše svou symbolicky nazvanou novelu *Doktor Faustus* jako tragický epilog, který tak příznačně ukončuje éru německé romantické tradice literatury, která trvala bezmála století a půl. Řada autorů si této skutečnosti byla vědoma a toto vědomí se projevuje díly jež mají shrnující nebo uzavírací charakter. Jako příklad uveďme dílo *Poslední dnové lidstva* od K. Krause, *Hru se skleněnými perlami* H. Hesseho a již zmíněného *Doktora Fausta* od T. Manna. Definitivně toto období zakončuje rok 1945, kdy vůdčí postavení v literatuře přebírají o generaci mladší spisovatelé - expresionisté, bok po boku a avantgardou.

Spisovatelé období přelomu století se mimo jiné vyznačovali i svým ambivalentním vztahem jak k životním tak politickým zásadám měšťanstva. Konkrétně Hesse se k nim stavěl odmítavě a to už od počátku své tvorby. Spisovatel sám si však musel jasněji než ostatní autoři této generace uvědomovat, že právě on je hluboce a neodmyslitelně vrostlý do tradice literatury, která je sžitá s měšťanským světonázorem a vychází z ní.²³

²² (ZWIEG, Stefan. *Svět včerejška (vzpomínky jednoho Evropana)*. Litomyšl: Sumbalon, 1994, 201)

²³ (STROMŠÍK 1994, 101-108)

2. Carl Gustav Jung

2.1. Život²⁴

Švýcarský psycholog a vědec Carl Gustav Jung se narodil 26. 7. 1875 do švýcarské rodiny protestantského kazatele Paula Achilla Junga. Již od mládí byl velmi citlivý chlapec, silně prožíval své sny a měl bohatou imaginaci a fantazii. Předpokládalo se, že půjde ve stopách svého otce a vstoupí do semináře. Mladý Jung se však nadchl pro literaturu a filosofii, a poté se rozhodl jít studovat medicínu. Po úspěšném ukončení studia se specializoval v oboru psychologie.

Od roku 1895 studoval na univerzitě v Basileji. V prosinci roku 1900 nastoupil jako sekundář v Burghölzli v Curychu. Tehdejší psychiatrická praxe spočívala v určení diagnózy, popisu symptomů a zanesení do statistik. Jung vnímal, že tento postup, kdy se psychická choroba takřikajíc abstrahuje o nemocné osobnosti, je nedostačující. Zajímal se o vnitřní procesy duševně chorých. V této souvislosti je pětadvacetiletý Jung nadšen pro nové poznatky, které do oboru psychiatrie nově přinášejí psychologickou problematiku. Velkou inspirací mladého Junga je především Sigmund Freud (1856-1939), který vypracoval vlastní teorii lidské osobnosti a metodu práce s pacienty – psychoanalýzu. Po jejich společném seznámení v roce 1907 Jung s Freudem spolupracují až do roku 1912, kdy se po vzájemných pracovních neshodách jejich cesty rozcházejí.

Nejvýznamnějším Freudovým přínosem pro Jungovu analytickou psychologii jsou základní výzkumy o psychologii hysterie a snu (*Výklad snů*, 1899). Ty utvrdily a podpořily Junga k dalšímu zkoumání individuálních prožitků jednotlivých pacientů. Freud také jako první pojmenoval fenomén nevědomí, se kterým Jung dále pracuje a rozvíjí ho.

Freudova praktická psychoanalýza, která nalézala příčiny neuróz v pouze sexuální pudovosti, se Jungovi zdála neúplná. Tušil, že za neurotickými onemocněními se ne vždy skrývá pouze sexuální vytěsnění nebo sexuální trauma. Ve své studii *Symboly proměny* vystupuje proti Freudově sexuální teorii. Podobně neúplná se mu zdá i Adlerova mocenská teorie, podle které je hlavním prvkem, jež ovládá chování člověka – touha po začlenění se do společnosti.

Od roku 1913 začal Jung intenzivně pracovat na vlastních teoriích. Věnoval se studiu středověké alchymie, zkoumal mýty a legendy rozličných kultur etc. Poznatky z těchto

²⁴ (JAFFÉ, Aniela. *Vzpomínky, sny, myšlenky C. G. Junga*. Brno: Atlantis, 1998)

a mnoha dalších odvětví lidské kultury a společnosti obohacovaly jeho repertoár vědomostí, díky kterým vznikaly jeho teorie. V témže období důsledně pracoval se svým vědomím a nevědomím, zapisoval si své sny a snažil se analyzovat symboly, které se v nich vyskytují. Převážně z nich a z vědomě vyvolaných imaginací se dozvídal obsahy, které zakomponoval do své práce. Vznikla teorie o kolektivním nevědomí, definice pojmu archetyp a jeho konkrétní příklady a mnoho dalšího.

C. G. Jung hodně cestoval nejen po Evropě (Itálie, především Ravena a Řím), ale i mimo evropský kontinent. Navštívil Severní Afriku (Alžír, Tunis) i Střední Afriku (Keňa, Uganda). Zavítal i do Nového Mexika a Indie. Živě se zajímal se o neevropský prostor, jelikož je to prostředí, které je ovládáno jinými kulturními zákonitostmi než země křesťanského světa. Obyvatelé orientálních zemí, jsou formováni jinou historickou tradicí a zastávají odlišný světonázor.

Veškeré poznatky, které získal, neustále komparoval se svou prací psychiatra. Měl soukromou praxi, kde přijímal mimo jiných pacientů i výše zmíněného H. Hesseho. Ve svém pozorování psychiky člověka dokázal umě propojit všechny své poznatky a dát je do vzájemných souvislostí.

Se svou ženou Emmou Rauschenbachovou měl pět dětí. C. G. Jung zemřel 6. června 1961 v Küsnachtu.

2.2. Psychologie

C. G. Jung se celý svůj život věnoval zkoumání lidské psychiky. Přistupoval k duši jako „prvopočáteční a nejbezprostřednější realitě“²⁵. Vycházel z toho, že duše je nedílná součást lidské existence podobně jako tělo a duch. Duševno je nahlíženo jako svébytná, strukturovaná oblast, která má své zákony a umí se specificky projevovat. Celá recepce vnějšího světa je zrcadlením naší duše. Primární psychickou skutečnost tvoří naše prožitky, dojmy, obrazy, myšlenky, představy. Jungova psychologie se zabývá všemi psychickými projevy a uznává jejich autonomii a důležitost. Jeho teoretická psychologická práce se dělí na dvě zásadní oblasti. Jsou jí struktura psychiky a zákonitosti jejího fungování.

Praktická oblast Jungova učení je známá pod pojmem *analytická psychologie*. Toto označení bylo zavedeno mimo jiné i pro odlišení od proudu freudovské školy psychoanalýzy. Jung používal i termín *komplexní psychologie*. Tento pojem však při překladu do ostatních jazyků vyvolával nedorozumění a postupně se od něj upustilo. „*On*

²⁵ (STARÝ, Rudolf. *Potíže s hlubinnou psychologií*. Praha: Prostor, 1990, 11)

*sám (Jung) staví na své zásadní a hluboké znalosti psychické reality, takže jeho dílo nepředstavuje žádnou abstraktní teorii vzešlou ze spekulativního intelektu, nýbrž stavbu, která byla vybudována na pevném empirickém základě a výhradně o zkušenost se také opírá.*²⁶

2.2.1. O archetypech

Jak bylo popsáno výše, Jung rozděluje psychickou realitu na vědomí a nevědomí. Nevědomí pak dále dělí na osobní, které má individuální charakter a kolektivní, u které nabývá všeobecného – vše lidského charakteru. To znamená, že jeho obsahy jsou univerzální „*a tvoří tím v každém existující všeobecný duševní základ nadosobní povahy.*“²⁷ Z pozorování psychiatrických pacientů Jung odvodil a popsal několik společných motivů, které se často v různých obměnách opakovaly. Pojmenoval je jako archetypy a zařadil je jako součást kolektivního nevědomí, jelikož se o nich dozvídal skrze sny. Pojem archetyp vznikl spojením řeckých slov ἀρχή - počátek a τύπος – vzor, model, typ. Archetypy jsou definované jako prastaré či prvopočáteční typy, obecné obrazy, které existují od pradávna. Podle Junga archetypy vznikají v nejhlubší nevědomé vrstvě – v kolektivním nevědomí – a jsou jeho hlavními projevy. Jung tvrdí, že je nutné odlišit nevědomé obsahy od vědomých. Jelikož nevědomé obsahy nelze vyvolat z nevědomí samy o sobě, je třeba je nejprve izolovat a poté zosobnit. S takto upravenými archetypy je již možno vědomě pracovat. Častým prostředím, kde se archetypy hojně vyskytují, jsou mýty a pohádky. Z hlavních univerzálních archetypů jmenujme Archetyp Smyslu, Stín, Persona, Bytostné Já, Animus/Anima, z čistě mužských uveďme archetypy: Krále, Hrdiny, Moudrého starce...a ženských Matka, Panna, Moudrá stařena etc. Archetypy jsou svými projevy pro člověka velmi působivé a fascinující. Mohou se projevovat všude jako spontánní jevy.²⁸ Jejich charakter není obsahový nýbrž formální. Existence archetypů se dá dokázat podobně těžko jako například existence instinktů.

*„Všechny archetypické manifestace, mají aspekt jak negativní tak i pozitivní, jak primitivní, tak i diferencovaný.“*²⁹

²⁶ (JACOBI, Jolande. *Psychologie C. G. Junga*. Praha: Portál, 2013, 14)

²⁷ (JUNG 1999, sv. II., 98)

²⁸ (JAFFÉ 1998, 375)

²⁹ (JAFFÉ 1998, 374)

Stín

Archetyp Stínu je hlavní dominantou kolektivního nevědomí. Jung zastává názor, že lidská duše je duální. Jeden její pól tvoří vědomá, civilizačně a společensky vyspělejší část lidské individuality nazvaná jako *vědomé Já*. Jejím protipólem je primitivnější, zaostalejší a méně vědomá dílčí osobnost, kterou pojmenoval jako *stín*.³⁰ Je to trvalá a nedílná součást kterékoliv lidské duše. Skrývá v sobě veškeré temné, hluboce zakořeněné aspekty lidské bytosti. *Stín* tvoří trvalou strukturální složku každé lidské duše. Nevzniká tedy civilizačním procesem či jiným vnějším působením výchovy či společnosti. „*čím méně je (stín) zapojen do vědomého života jedince, tím je černější a hustší.*“³¹ „*Stín je (...)ona zahalená, vytěsněná, většinou méně cenná a provinilá osobnost, která svými nejzazšími výběžky sahá až do živočišných předků a zahrnuje tak celý historický aspekt nevědomí.*“³²

Zvědomění vlastního stínu je základní a počáteční proces každé psychoanalýzy. Když se stínem nepracujeme a přehlízíme jej anebo naopak v druhém extrému se s ním plně ztotožníme, hrozí nebezpečí disociace. Ta se projevuje ponejvíce odloučením fyzických i duševních prožitků od reality. „*Postava Stínu personifikuje vše, co subjekt neuznává, a co se mu přece je stále přímo nebo nepřímo vnucuje, tedy například méněcenné charakterové rysy a ostatní neslučitelné tendence.*“³³ Působení Stínu však nemusí být vždy nutně negativní. Na rozdíl od archetypu Animy/Anima je Stín stejného pohlaví jako jeho nositel.

Animus/Anima

„*Přirozená funkce Animy spočívá v tom, že vytváří spojení mezi individuálním nevědomím a kolektivním nevědomím.(...) Animus a Anima by měli fungovat jako jakýsi most nebo brána k obrazům kolektivního nevědomí, tak jako persona představuje jakýsi druh mostu ke světu.*“³⁴ Archetyp Anima (u mužů) a Animus (u žen) tvoří jakýsi protipól dané bytosti. Vyznačuje se protikladnými vlastnostmi, jak sexuálními tak duchovními, než má daný subjekt. A právě konfrontace s bytostně odlišnými kvalitami daného jedince, jež archetyp Animy představuje je dalším krokem na cestě individuace. Anima představuje protějšek dané osobnosti, je tím čím byt sami nemůžeme, je

³⁰ Pokud mluvíme o stínu jako o části osobního nevědomí, patřící k *Já*, používáme obvykle malé „s“. Na druhé straně jde-li o archetyp Stínu nebo také „odpůrce“, „protivníka“, který se vyznačuje všemi stínovými vlastnostmi. Patří jako ostatní archetypy do kolektivního nevědomí, užíváme „S“.

³¹ (STARÝ 1990, 113).

³² (JAFFÉ 1998, 387)

³³ (JAFFÉ tamtéž)

³⁴ (JAFFÉ 1998, 374)

nositelkou opačných kvalit. Anima tvoří protějšek dané osobnosti a ve spojení s ním vytváří harmonický celek. Proto je tak přitažlivá, proto má tento archetyp takovou sílu a vliv.

Persona

Pro společenskou roli či způsob chování, kterým se na veřejnosti projevujeme, zavádí Jung pojem *persona*. Persona je souhrn vnějších vlastností, kterými daný subjekt působí na okolí. To, co vznikne vnějším tlakem s požadavků morálky a společenské konvencí, které na jednotlivce kladou své nároky. Pojem *persona* má původ v řeckém označení pro masku, kterou používali herci v antickém divadle. Stejně tak lze charakterizovat i její obsah tj. „společenská“ maska, kterou lidé nosí ve snaze se skrýt své pravé já. Tato „maska“ jim propůjčuje jisté bezpečí před vnějším světem, prostředek, díky kterému mohou zakrýt to, kým doopravdy jsou. Někdy se tak děje z pohodlnosti jindy ze strachu nebo ze zvyku. *Persona* jako most od člověka ke světu, způsob vypořádání se světem, reakce na vnější svět. Odložit tuto svou „nepravou“ tvář je vždy velmi těžké. Je-li rozpor mezi personou a vlastním já velký, může k neurotickým stavům.

2.2.2. Individuace

Archetypy jsou cennými ukazateli a pomocníky na cestě individuace. Individuace je termín pro psychoanalytický děj, kdy se lidská psychika stává celistvou ve vztahu mezi svými jednotlivými komponentami. Proces, během kterého se člověk stává osobností. „*Osobnost (...) se pozvolna vyvíjí jen skrze život a v životě. Bez určitosti, celosti a zrání se žádná osobnost neprojeví.*“³⁵ Na jiném místě „*Osobnost je činem největší životní odvahy, absolutního přitakání individuálně jsoucího a nejúspěšnějšího přizpůsobení univerzálně danému za co možná největší svobody vlastního rozhodnutí.(...) podnik osobního vývoje je opravdu nepopulární odvážlivost, nesympatické odbočení ze široké cesty, poustevnické podivínství. (...) Proto není divu, že se do tohoto zvláštního dobrodružství odpradávná pouští jen málokdo.*“³⁶

Rozlišit mezi sebou a Stínem je první krok na cestě individuace.³⁷ Hesse v eseji s názvem *Trocha teologie (1932)*³⁸ formuloval, na základě Jungovy individuální teorie,

³⁵ (JUNG 2012, sv. 9, 13-14)

³⁶ (JUNG 2012, sv. 9, 18)

³⁷ (JUNG 1996, 135)

³⁸ (HESSE, Hermann. *Trocha teologie*. In HESSE, 2002, sv. 10, s. 33-42)

cestu přeměny člověka ve třech hlavních bodech. První stupeň je dětství, období nevinnosti, které Jung nazývá jako stav nediferencované naivní psyché. Zde cesta individuace začíná. Dále vede skrze krizi. Nutnost poznání dobra a zla jejich rozlišování, přijímání požadavků kultury, náboženství a morálky. Ten, kdo o tom zodpovědně přemýšlí, musí nutně dojít k závěru, že všem těmto vnějším morálním požadavkům nelze dostát. Nastává zoufalství, jež se projevuje jako neuróza. Jung neurózu definuje jako „stav nesouladu se sebou samým, způsobený protikladem pudových potřeb a požadavků kultury, infantilního zpěčování a vůle k přizpůsobení, kolektivních a individuálních povinností. Neurosa je výstražné znamení před špatnou cestou a výstražné varovné volání k osobnímu procesu uzdravování.“³⁹ Druhý stupeň na cestě k vytvoření celistvé osobnosti by se tedy dal nazvat jako zoufalství z rozporu dvou protikladných sil. Snahy naplnit své vnitřní osobní touhy a na straně druhé přizpůsobit se vnějším požadavkům. Zoufalství vyústí buď do záhuby, nebo naopak přivede člověka k duchovnu. Do stavu za mravem a zákonem, ve své víře poté nalezná milost a spásu. V tomto stavu se rozpouští všechny rozpory a nastává harmonie. Podle Hesseho je možné žít pouze za pomoci této silné víry v nadčasovou a nadlidskou říši ducha.

Sny

Jung chápal sny jako specifický projev, na kterém se podílí celistvá psyché. Potvrzuje jejich autonomii a důležitost. Sny jsou prostorem k projevování archetypů. Zde se v symbolických obrazech nebo personifikacích objevují a jednají. Mohou být pomocným ukazatelem na cestě vlastní individuace. „Sny nejsou záměrné nebo libovolné výmysly, nýbrž jsou to přirozené fenomény, které jsou jen to, co právě představují. Neklamou, nelžou, nepřekrucují a nezastírají, ale spíše naivně oznamují, to čím jsou a co miní.(...) Nepoužívají žádných triků, aby něco skryly, ale to, co tvoří jejich obsah, říkají svým způsobem tak zřetelně, jak je to možné. Dokážeme také poznat, proč jsou tak zvláštní a obtížné: zkušenost totiž ukazuje, že se neustále snaží vyjádřit něco, co Já neví a nechápe.“⁴⁰

Prostřednictvím snů nám nevědomí zasílá informace o sobě a tím se nám otvírá možnost k jeho poznávání. Obsahují-li sny archetypický materiál, stávají se tak tyto nevědomé obsahy pro vědomí lépe uchopitelné. Tím zprostředkovávají uvědomělejší vztah k prapodstatě. Sny jako další pomocný prostředek při terapii a potažmo na vlastní

³⁹ (JAFFÉ 1998, 382)

⁴⁰ (JAFFÉ 1998, 386)

cestě individualizace. Sny se nedají vykládat pomocí jednotných měřítek, ale je nutno s nimi pracovat jako i čistě individuálními projevy jedince. Pouze v konkrétním kontextu jeho života se lze pokusit o výklad snových symbolů. Analýzou snů se jejich obsah zvědomuje a tak umožňuje lepší poznání vlastní duše.

Jako příklad, ve kterém se výše popsané vlastnosti snu objevují, je často se opakující Sinclairův sen ze strany 73-74: „*Určitý sen či hra fantazie, jaká se ustavičně opakovala, dostala pro mě zvláštní význam. Tento sen, nejdůležitější a nejdůraznější v mém životě, se odehrával asi takto: Vracel jsem se do otcovského domu – nad domovní branou zářil žlutě na modrém podkladu pták ve znaku –, v domě mi šla vstříc matka, ale když jsem vstoupil a chtěl ji obejmout, nebyla to ona, ale nějaká bytost, kterou jsem ještě nikdy nespatriil, velká a mohutná, podobná Maxu Demianovi a tomu obrazu, co jsem namaloval, a přece jiná a vzdor té mohutnosti zcela a naprosto ženská. Ta bytost si mě přitáhla a spojila se se mnou v hlubokém, hrozivém milostném objetí. Blaženství se tu mísilo s hrůzou, objetí bylo bohoslužbou a zároveň zločinem. Bytost, která mě objímala, až příliš strašidelně připomínala matku, příliš připomínala přítele Demiana. Její objetí se přičilo veškeré úctě, a přesto bylo blaho samo. Často jsem se z toho snu probouzel s pocitem hlubokého štěstí, často se smrtelnou úzkostí a zmučeným svědomím jako po strašlivém hříchu.*“⁴¹

Podle Jungovy teorie existují i dva druhy snů. První typ úzce souvisí konkrétním jedincem. Vyvěrají z jeho *osobního nevědomí*. Zrcadlí se v nich individuální problémy a prožitky. Druhým vzácnějším typem snů, jsou sny, které se vztahují k lidstvu jako k celku. Jsou zde obsahy z kolektivního nevědomí, které jak už bylo zmíněno výše, mají nadosobní povahu, obsahují všelidskou historickou zkušenost.

V románu o tomto tématu hovoří Demian takto: „*Poměrně přesně rozliším sny, které vyznačují hnutí mé vlastní duši, a ty druhé, velmi vzácné, kde je naznačeno celé lidstvo.*“⁴²

2.3. Východiska Jungova pohledu na člověka

Psychika jedince je Jungem chápána jako souhrn všech duševních pochodů a reakcí vědomých i nevědomých. Obě tyto sféry psychiky – vědomí a nevědomí – k sobě mají komplementární vztah. Nevědomí lze rozdělit na *osobní* a *kolektivní*. Sféra osobního nevědomí je prostor, kam vědomí ukládá aktuálně nepotřebné poznatky. Mezi

⁴¹ (HESSE 2000, 73-74)

⁴² (HESSE 2000, 118)

kteřé patří potlačené, vytěsněné nebo zapomenuté zážitky, vzpomínky či podprahově vnímané myšlenky nebo pocity. Tento materiál výlučně souvisí s konkrétní historií jedince. Na rozdíl od obsahů *kolektivního nevědomí*, lze tyto obsahy zvědomit. V *kolektivním nevědomí* je uloženo jakési dědičné obecně lidské povědomí o světě, prvotní danost. Kolektivní nevědomí je základ, ze kterého vyrůstá každá individuální psychika. Ústý učeného Pistoria, z románu *Demian*, popisuje H. Hesse podstatu kolektivního nevědomí takto: „*Ke své osobě ustavičně počítáme jenom to, co rozlišujeme jako individuální. Jenže my přece pozůstáváme ze všeho, z čeho se skládá svět, každý z nás. A právě tak jako naše tělo v sobě neseme celý vývojový rodopis až k rybám a ještě mnohem dál nazpět, máme v duši všechno, co kdy žilo v lidských duších. Všichni bohové i ďáblové... všichni jsou v nás, jsou tu jako možnosti, jako přání, jako východiska. Kdyby lidstvo vymřelo, až na jedno jediné jakžtakž nadané dítě dokázalo by vyprodukovat bohy demony, ráje příkazy a zákazy, Staré a Nové zákony, všechno by dovedlo znovu vytvořit.*“⁴³

Ve svém bádání se Jung zabýval zejména vlivem nevědomých sil na vědomí člověka. Hlavní projevy nevědomí jsou především sny, mytologické příběhy, báje a pověsti. Neméně důležitou formou projevu nevědomí je i umělecká tvorba. Tím se nevědomé obsahy zvědomí, je možné je lépe uchopit a tudíž s nimi i dále pracovat. Projevy nevědomé složky lidské psýché se mohou vzájemně ovlivňovat. Proto se Jung u pacienta zajímá nejen o psychologické a fyziologické projevy nemoci, ale i o prostředí, ze kterého pacient pochází, jeho náboženskou a kulturní základnu a mnohé další vnější vlivy. To všechno, se může odrážet v nevědomých projevech jeho duše, pojímá člověka komplexně. „*V živoucí psychické struktuře nic neprobíhá jenom mechanickým způsobem, nýbrž vše se děje v ekonomii celku, vše se vztahuje k celku, to znamená, že je to účelné a má to smysl.*“⁴⁴ Tímto celostním přístupem, ve kterém respektuje k vlivy působící a spoluutvářející lidské chování a prožívání, se odlišoval od všech svých předchůdců. K vnímání souvztažností byl vybaven – Jung měl velmi široké vzdělání nejen vědecké, akademické vzdělání nýbrž své teorie hojně obohacoval a komparoval i mimo evropskými tradicemi, kulturami a náboženstvími. Byl vzdělán v mnoha odlišných vědních oborech. Měl znalosti z teologie, biologie, medicíny, historie, literatury a mnohých dalších i těch méně exaktních jako jsou astrologie, alchymie atd. Stejně tak se zajímal i o rituály primitivních kmenů nebo filosofii napřič

⁴³ (HESSE 2000, 84)

⁴⁴ (JAFFÉ 1998, 226)

kulturním a náboženským spektrem. Sbíral a zapisoval sny své i svých pacientů, zajímal se o středověké spisy o alchymii, měl důkladnou znalost v monoteistických i polyteistických náboženských systémech.

2.4. Jungova praxe

Při své psychiatrické práci převážně s neurotickými pacienty využíval především svých rozsáhlých znalostí a u každého případu postupoval zcela individuálně, dle daných možností a potřeb. Každý člověk je specifický a tak i řešení problému vyžaduje jedinečná řešení. Díky důkladnému popisu příznaků se snažil hledat podobnosti a analogie a to jak u jiných pacientů, tak i v jiných kulturách, náboženských tradicích. Při své léčbě neměl žádnou striktní metodu. „Freud má „nauku“; já naproti tomu žádnou „nauku“ nemám, označuji pouze fakta. Neučím, jak vznikají neurózy, nýbrž čím se vyznačují; nemám ani žádnou nauku o snech, ale jen uvádím, jakou metodu používám a k jakým výsledkům to popřípadě vede.(...) Mluvím o skutečných jevech a popisuji a pojmenovávám fakta a že moje pojmy jsou pouhé názvy a nikoli filosofické pojmy.“⁴⁵

Z počátku své kariéry, nebyl proto brán příliš vážně, jelikož jeho „výzkum“ či vědecká činnost měla až moc blízko k okultismu, spiritismu a jiným v té době vysoce módním směrům. Vždyť i Hesse v jednu ze svých recenzí Jungovy knihy *Wirklichkeit der Seele*, píše: „ (...) Jungovi je teď šedesát a není již vysmívaným outsiderem; jakkoli je tento fakt potěšující, přeci jen někdy poněkud postrádáme někdejšího 'okultního Junga' s jeho odtažitostmi a úchylkami.“⁴⁶

⁴⁵ (JUNG, Carl Gustav. *Sto dopisů, výbor z korespondence*. Praha: Sagittarius, 1996, 180)

⁴⁶ (JUNG 1996, 56)

3. Friedrich Nietzsche

3.1. Život

F. Nietzsche se narodil 15. října roku 1844 v Rockemu u Lutzenu jako jediný syn do rodiny evangelického pastora a kazatele. Studoval filologii v Bonnu a v Lipsku. V tomto období se prvně seznamuje s osobností Richarda Wagnera, jehož dílo velice obdivoval. Již ve svých dvaceti čtyřech letech se stal profesorem klasické filologie na univerzitě v Basileji. V roce 1872 napsal dílo *Zrození tragédie z ducha hudby*, ve kterém popisuje dva rozdílné principy, které působí na člověka – apollinský princip a dionýský. První element představuje racionální složku reality, obsahuje vznešené pojmy, jako jsou krása, dokonalost, čistota, jasnost. Naopak vášnivost, tanec, hudba a orgiastická nespoutanost jsou typickými projevy dionýského principu. Nietzsche považoval antickou tragédii za nejvyšší umění právě proto, že v sobě dokázala spojit tyto dva odlišné principy.

Mimo svá univerzitní kolegia vyučoval řečtinu i na basilejském pedagogiu mezistupněm mezi gymnáziem a univerzitou. „*Nietzsche měl na své žáky velký vliv; plně se tu uplatnil jeho mimořádný talent, jímž k sobě připoutával mladé duchy a inspirativně na ně působil.*“⁴⁷

Na počátku sedmdesátých let se u Nietzscheho začínají objevovat periodicky se opakující silné migrény a stavy nevolnosti, které nakonec vyústily v jeho odchod z univerzity. Od roku 1879, kdy se poprvé zdravotně zhroutil a byl i v nebezpečí smrti, se jeho stav postupně zhoršuje.

Nietzschova tvorba a potažmo i život by se dal rozfázovat do tří zásadních, vzájemně se prostupujících období, která většinou odpovídají jedné dekádě. Pedagogické období v na univerzitě v Basileji (1869-1879) je spojeno s V téměř stejném časovém horizontu Nietzscheho fasciací hudbou Richarda Wagnera. Filosofická díla, která z v této etapě Nietzsche napsal, jsou ovlivněná Schopenhauerovou metafyzikou. Později, v 80. letech 19. století došlo k názorovému obratu, kdy jeho tvorba nese rysy pozitivistické filosofie. Jmenovitě se jedná o díla: *Lidské, příliš lidské* (1878), *Ranní červánky* (1881) a *Radostná věda* (1882). V této době byl Nietzsche velmi činný. Vznikala díla *Tak pravil Zarathustra* (1885), *Mimo dobro a zlo* (1886), avšak silný projev jeho choroby v roce 1889, předčasně ukončil jeho další práci. Poslední ze svých děl *Ecce homo* psal roku

⁴⁷ (ANDREAS-SALOMÉ, Lou. *Friedrich Nietzsche ve svých dílech*. Torst, Praha, 1996, 15)

1898 v mezidobých, kdy nebyl zcela ochromen svou těžkou a nesnesitelně se projevující chorobou. V létě o dva roky později tj. roku 1900 umírá ve Výmaru na zápal plic.

3.2. Hlavní rysy Nietzscheovy filosofie

Friedrich Nietzsche německý filosof a myslitel žijící na sklonku 19. století svými myšlenkami nevědomky předpověděl mnoho z budoucích událostí dvacátého století. Je klíčovou postavou moderního myšlení neboť „*měl nejen mimořádně vyvinutý smysl pro budoucnost, nýbrž byl i vynikajícím psychologem schopným objevit a pojmenovat skryté pudové síly rodícího se moderního ateistického člověka.*“⁴⁸ Radikalita a intenzita jeho filosofie, která vznikla během necelých dvaceti pěti let, fascinovala a inspirovala mnoho významných osobností.

Postava F. Nietzscheho se mnohdy charakterizuje jako prorocká. „*Celý náš svět se zmítá v neobyčejně hluboké krizi, ke které je nutno postavit se čelem a prozkoumat, co tato krize skutečně znamená a jaké možnosti se před námi rýsují.*“⁴⁹ Jeho názory o nutnosti zániku starého světa, z jehož popela povstane nový vyspělejší svět, o válce a jako radikální očištné proceduře, která společnost i každého člověka donutí k „přehodnocení všech hodnot“⁵⁰

Nejvlastnější podstata Nietzscheho myšlení spočívá v odklonu či přímé opozici proti stávajícímu společenskému nastavení, tj. proti měšťanské morálce a masové kultuře, která vrcholí právě koncem 19. století. Označoval ji jako nízkou a opovržením hodnou. Pro Nietzscheovu filosofii je typické popírání jakýchkoliv dosavadních hodnot, jak společenských tak náboženských. „*(...)výchozí motivace Nietzscheho tvořivého usilování. U kořenů lze poznat pronikavý a samotné zdroje všeho lidského snažení zasahující pocit nespokojenosti s tím, jaké podoby nabývá a jakým způsobem se odehrává lidský život, jak společenství i jednotlivci chápou sami sebe a rozumějí světu, radikální znechucení malostí a plytkostí soudobého života.*“⁵¹

Nietzsche ve svém odporu k měšťanské společnosti přichází s myšlenkou dvojí morálky – panské a otrocké. Otrocká morálka se vyznačuje vším pohodlným, nekomplikovaným. Stav, kdy se jedinec zcela podřídí – stane se otrokem svého života

⁴⁸(SIRŮČEK, Jiří. *Hesseho romány Demian a Stepní vlk ve světle Nietzscheovy filosofie*. Hradec králové: Gaudeamus, 2013, 11)

⁴⁹(MOKREJŠ, Antonín. *Filosof tragického a heroického pojetí života*. In NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Praha: Naše vojsko, 1993, s. 5-19, 11)

⁵⁰(NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Praha: Naše vojsko, 1993, 130)

⁵¹(MOKREJŠ in NIETZSCHE 1993, 6)

a jeho všednodennosti. Zapadne do stereotypu. Lidé s otrockou morálkou se bojí bolesti, vyhýbají se neznámému a nebezpečnému. „*Symptomem lidské nezralosti je přesvědčení či víra, že světu vládne spolehlivý řád a v jeho základu se nachází zaručený a neotřesitelný smysl.*“⁵²

Oproti tomu existují „silní“ jedinci, vyznačující se panskou morálkou. Ti jsou odhodláni žít svůj život naplno, bez ohledu na strach a nebezpečí. Jsou připraveni poslouchat, plnit a využívat vlastní vnitřní výzvy a neustále hledat smysl svého života. Tuto schopnost Nietzsche označuje jako vůli k moci. Ta je podle něj hnací silou života a její absence se projevuje jako nedostatečná odvaha k vlastnímu originálnímu životu.

Jednotliví lidé rozhodují sami o sobě svým životním jednáním a tím rovněž spolurozhodují o úpadku či vzestupu lidstva. Každý participuje na celku života svou jedinečnou existencí. Spoluutváří ho, uchovává a obnovuje především svou životní silou. Vlastní kreativita rovněž také odvaha a neústupnost jsou důležitými nástroji v naplňování vlastních záměrů. Diktát otrocké morálky oslabuje účinnost těchto nástrojů, jelikož svými předsudky a iluzemi zkresluje pohled na svět, a tím směřuje lidskou energii špatným směrem.

Nietzsche ve svých myšlenkách definoval pojem nadčlověka, kterého chápe jako další stupeň humanity. Takový člověk se vyznačuje duchovní vyspělostí, odvahou a upřímností k vlastnímu životu. Ve spisu *Tak pravil Zarathustra* vybízí Nietzsche ústy zoroasteriáského proroka k aktivnímu úsilí o vyšší stupeň lidství. „Překonávat člověka“ by mělo být snahou každého jednotlivce s cílem být lepším, vyspělejším a duchovnějším člověkem. K tomu, aby vznikl nadčlověk, je třeba vzdát se pohodlného, nenáročného a nekomplikovaného způsobu života, který se vyhýbá námaze, nebezpečí, bolesti a trápení. Tímto nastavením se život oslabuje a upadá. „*Nadčlověk ztělesňuje a zviditelňuje zralost a sílu člověka, vstupuje tedy jako protiklad lidské nezralosti a slabosti.*“⁵³ Vytyčená cesta k dokonalosti vede přes rozpoznání vlastní slabosti a nezralosti, kterými je potřeba opovrhovat a snažit se je překonat. V tomto úsilí člověku pomáhá, když pozná pocit síly a intenzity a získá zkušenost vlastní kreativity. Důležitou součástí cesty je i hledat a rozpoznat jedinečnost svého já, objevit vlastní neopakovatelnost života. Cílem je vymanit se z nutnosti „musím“, a přetvořit ji na „chci“. Teprve pak vzniká způsobilost ke svobodnému a vědomému rozhodování.

⁵² (MOKREJŠ in NIETZSCHE 1993, 12)

⁵³ (MOKREJŠ, Antonín. *Odvaha vidět, Friedrich Nietzsche myslitel a filosof*. Jihočany: H&H, 1993, 206)

Proměna je podmíněna nutností pojmenovávat a třídit chaos v sobě, rozpoznávat pravé vnitřní puzení, potřeby a touhy.

Nietzsche poukazuje na to, jak snadno si člověk vytvoří nepřírozené a falešné postoje a nefungující instinkty na základě diktátu morálky a společenských konvencí. Přičemž to podstatné a důležité – vlastní autentický život – lidské pozornosti uniká. Vzniká tak požadavek na ostrost a jasnost pohledu jak na sebe tak i kolem sebe, důsledné rozlišování vnějších a vnitřních pohnutek. „*Nic není takové, jak se to jeví, člověk nerozumí ani sám sobě a nevidí své skutečné pohnutky, nerozpoznává, co je mu vlastní a oč v jeho bytí běží, musí se teprve vychovávat k tomu, aby byl poctivý k sobě i k jiným a přesně rozlišovat, co ví i co neví, potřebuje se teprve cvičit v umění i odvaze dívat se a vidět.*“⁵⁴ Zmiňovanou schopnost – tj. dívat se a vidět – Nietzsche ovládal. A právě na základě této schopnosti ho charakterizoval Antonín Mokrejš ve své knize *Odvaha vidět*: „*(...)Nietzscheho nejsilnější a nejcennější způsoblost reprezentuje odvaha vidět. Nietzsche si uvědomuje, že vidění neznamena pouhý smyslový výkon vázaný toliko na zrak. Chápe je jako činnost vpletenou do nejrůznějších duchovních souvislostí a aktivit, spjatých s identifikací a interpretací viděného.*“⁵⁵

Svým příkladem Nietzsche vybízí k ostaržitosti v přijímaných pravdách, k zamyšlení a kritickému náhledu a neustálému přehodnocování svých postojů. Svou pozornost by měl člověk zaměřit na boření vlastních nahromaděných sebeklamů. Nietzsche zrazuje od slepého přijímání zavedených představ, zažitých ideálů, vybízí k vlastní mentální aktivitě každého jedince. Nietzscheova filosofie není intelektuálně samoúčelná. Ostře vystupuje proti všemu, co dusí lidskou individualitu. Vidí život člověka jako výslednici kreativity a vlastního úsilí. Jsme své vlastní dílo.

S tím úzce souvisí i další z hlavních filosofických myšlenek. *Amor fati*, neboli: miluj svůj osud. Za tímto pojmem se skrývá idea o odvaze žít takový život, který chceme. Přijmout a milovat svůj život jaký je, vědomě ho tvořit tak, abychom též život chtěli žít stále dokola. Nietzsche tak reaguje na realitu své doby, které se projevuje jako „*zjevná neschopnost lidí přijmout vlastní osud a produktivně se s ním vyrovnat, očividný sklon k sebelítosti a s tím spjatá touha rozhodovat, co si člověk zaslouží a co mu přísluší, na straně jedné, a stejně tak pronikavá traumatizace pocity viny a vlastní nedostatečnosti i hříšnosti, postihující právě ty, kdo by měli být nositeli životního rozvoje a vzestupu.*“⁵⁶

⁵⁴ (MOKREJŠ in NIETZSCHE 1993, 11)

⁵⁵ (MOKREJŠ 1993, 7)

⁵⁶ (MOKREJŠ in NIETZSCHE 1993, 7)

4. Rozbor

„Je naprosto zřejmé, že psychologii – jako vědu o duševních procesech – lze uvést do vztahu s literární vědou. Lidská duše je přece matkou i schránkou všech věd, tak každého uměleckého díla. Věda o duši by proto měla být s to ukázat a vysvětlit jednak psychologickou strukturu uměleckého díla, jednak psychologické podmínky umělecky tvůrčího člověka.“⁵⁷

Tato kapitola je věnována detailnímu rozboru románu, na pozadí výše zmíněných ideových východisek – tedy Jungova pohledu na utváření lidské psychiky (individuaci) a na myšlenkách F. Nietzscheho odvaze jít proti proudu, a naplňovat vlastní originální smysl života.

Hlavní postava románu, dvanáctiletý chlapec Emil Sinclair, ve svém nitru pociťuje silný rozpor. Jeho Já je trháno na dva kusy dvěma opačnými principy. Na jedné straně je stojí domovský, láskyplný prostor, reprezentovaný morální čistotou a řádem. Na straně druhé se nachází tajemný svět pudovosti, netušených a obávaných vlastností, úzce spojených s počátkem dospívání. Tento temný svět je ztělesněn postavou Franze Kromera. Díky zdánlivě nevinné Sinclairově lži o krádeži jablek – symbolu prvotního hříchu –, získává Kromer nad chlapcem moc. Sinclair se tak – podobně jako Adam s Evou – přičinil o své vlastní vyloučení z harmonického ráje – domova. Kromer využívá své převahy k vydírání. V této první přímé konfrontaci se zlem se „hodný chlapec Sinclair“ dostává do rozporu s Personou. Chování a ostatní vnější projevy jsou v ostrém rozporu s vnitřním nastavením chlapce.

V další návaznosti na Jungovu teorii o archetypech, můžeme v uličníku Kromerovi spatřovat personifikaci Sinclairova *Stínu*. Lze ho také nazvat *alteregem* hlavního hrdiny. *Alterego* – druhé já – je nositelem opačných vlastností daného subjektu, společně s Já vytváří jednotu. Jsou to dvě části téhož, jedna bez druhé není myslitelná, tímto opačným aspektem je popsán přirozený vnitřní rozpor osobnosti. Obě postavy tak tvoří protějšek jedna druhé.⁵⁸

Nejsme jen dobří nebo jen špatní. Jsme bytosti rozporuplné. A s oběma aspekty naší bytosti je nutno počítat jako s rovnocennými kvalitami, které nás utváří. S vlastním

⁵⁷ (JUNG 1999, sv. 9., 165)

⁵⁸ Stejně tak motiv dvojnictví naznačuje nebo spíše lépe podtrhuje ono hledání sebe sama, nejistota, ale zároveň i touha po překlenutí, sjednocení. V literatuře se s motivem dvojníka setkáváme opakovaně. V hororovém příběhu *Podivný případ Dr. Jekylla a pana Hyda* spisovatele R. L. Stevensona (1850-1894). Zde se setkáváme s extrémním rozdělením lidských vlastností na ty dobré a zlé přičemž každá skupina vlastností je vtělena do dvou fyzických postav.

Stínem se musí vypořádat tj. vědomě ho ve vlastním nitru integrovat každý, kdo se vydá na cestu sebehledání – individuace. První nezbytný krok na cestě za poznáním bytostného Já je přijetí vlastní temné stránky, té, co zároveň děsí i přitahuje.

Řešení problému s Kromerem přichází v podobě Maxe Demiana, Sinclairova nového spolužáka. Ten se na první pohled od svých vrstevníků odlišuje. Nejen charismatem, ale i svou dokonalou osobností převyšuje své spolužáky. „*Ten zvláštní žák byl mnohem starší, než vypadal, na nikoho nepůsobil chlapeckým dojmem. Mezi námi dětinskými kluky se pohyboval cize a rozhodně jako muž, spíš jako pán. Oblíbený nebyl, her a natož rvaček se neúčastnil, jen jeho sebevědomý a rozhodný tón vůči učitelům se ostatním líbil.*“⁵⁹ V jeho zevnějšku, vystupování i chování lze pozorovat rysy Nietzscheova nadčlověka „*Demian žije podobně jako Nietzscheův nadčlověk podle vlastních zákon vycházejících z jeho nitra, z jeho nejvlastnějších potřeb.*“⁶⁰

Když se spolu chlapci seznámí, Demian sděluje Sinckairovi své myšlenky. Těžištěm Demianových úvah je polarita světa. Z této zjevné rozpolcenosti mu vyplývá nutnost boha, který je zároveň dobrý i zlý. Předkládá Sinclairovi gnostické božstvo jménem Abraxas. V dalším rozhovoru upozorňuje Sinclaira na neoficiální interpretace biblických příběhů. Především se jedná o novozákonní podobenství o dvou lotrech, kteří jsou ukřižováni společně s Kristem. Druhým zmíněným je starozákonní příběh o Kainu a Ábelovi. Demian svým výkladem relativizuje metafyzické pojmy dobra a zla, plně v duchu Nietzscheovy výzvy po přehodnocování všech dosavadních hodnot. V příběhu Kaina a Ábela⁶¹ vykládá Kainovo znamení nikoli jako „poznámenání“, ale jako „vyznamenání“. Signum síly, odvahy a vůli k moci. Zde Hesse opět v návaznosti na Nietzscheho pojímá Kaina jako nadčlověka, který se od ostatních odlišuje svou *panskou morálkou*. Pro tu je vznešené a dobré vše, co povyšuje jednotlivce nad ostatní na rozdíl od *otrocké morálky*, která se vyznačuje vším průměrným, nekomplikovaným a bezpečným (viz výše). Představitelé panské morálky se vyznačují nezávislou duchovností, vůlí k osamělému postavení a všemu, co skýtá nebezpečí. Stejně znamení nosí i členové společenství neohrožených a společensky odlišných, vědoucích „lidí ducha“, mezi které Demian patří. I Sinclair je takto (neznámo jak) označen. Proto si ho Demian zvolil za přítele, kterému pomáhá na jeho cestě. Kainovo znamení se line celým

⁵⁹ (HESSE 2000, 5. sv., 25)

⁶⁰ (SIRŮČEK, Jiří. *Hesseho romány Demian a stepní vlk ve světle Nietzscheovy filosofie*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus 2013, 16)

⁶¹ Mimochodem, další ze zárných příkladů duality, literárního ztvárnění *ega a alterega*.

příběhem jako leitmotiv. Sinclair ho pociťuje na čele vždy, když se přibližuje k vlastnímu Já.

V příběhu o Sinclairově zrání a dospívání působí Max Demian jako druh a vůdce. Podporuje ho, usměrňuje na cestě za vlastním naplněním. Nenaléhá, netlačí, důvěřuje. „Sinclair, příteli,“ řekl pomalu, „neměl jsem v úmyslu ti říkat něco nepříjemného. Ostatně – k jakému účelu vede tvoje pití teď, to neví nikdo z nás. To v tobě, co tvoří tvůj život, to ví. Je velice dobré vědět, že v nás uvnitř je někdo, kdo všechno ví, všechno chce, všechno udělá lépe než mi sami.(...)“⁶² Ve světle Jungovy psychoanalýzy můžeme v Demianovi rozpoznat Sinclairovo *superego*. „K osobnosti nemůže vychovat nikdo, kdo ji sám nemá.“⁶³ Jeho postava se vyznačuje hermafroditními rysy, v jednom z autoportrétů, který Sinclair namaluje, splývají nejen on, jeho první láska Beatrice, ale i Demianova tvář. Vznikne tak „mužskoženský“ portrét. Hermafroditní tendence, které jsou v úryvku patrné, jsou v umění na přelomu století patrné nejen v literatuře, ale i v ostatních uměleckých projevech. Například v malířství – Klimtovy chlapecké dívky atd. Tyto projevy středoevropské moderny, se dají vykládat jako evropská krize sebe identity po rozpadu starého systému po první světové válce.⁶⁴

Dvojnictví či polarita jsou motivy, které se v různých obměnách linou celým příběhem. Zprvu to vypadá, že jedno zákonitě vylučuje to druhé, avšak postupně vyplývá, že jedno bez druhého nemůže existovat a že je nutné obě polaritě spojit v jeden celek. Postavy v díle si vzájemně odpovídají a tak tvoří harmonicky vyvážený celek. Tato koncepce plně odpovídá Hesseho přesvědčení o jednotě, celistvosti a vzájemnosti.

Demian odcestoval neznámo kam a Sinclair zůstává sám a nastupuje na gymnázium, daleko od vlivu svých rodičů. Sinclair se v této etapě dostává do výše zmíněného druhého stupně lidského zrání, do stavu neurosy. „Mé vědomí žilo v tom, co znamenalo domov a bylo dovoleno, a popíralo onen z dřímoty se probouzející nový svět. Vedle toho jsem prožíval jakési pod hladinové sny, puzení a přání. Pro člověka průměrného je v jeho životě toto bodem, kde se požadavek vlastního života dostává do nejtvrďšího střetu s okolím, kde se musí o cestu vpřed bojovat tím nejurputnějším způsobem.“⁶⁵ Je patrné, že Sinclair vnímá výzvu k realizaci vlastního života. Ta se však jeví jako náročná a proto zůstává zaklesnut v tomto mezistádiu. Ví sice, kudy vede cesta za

⁶² (HESSE 2000, sv. 5., 68)

⁶³ (JUNG, 1999, sv. 9., 14)

⁶⁴ (SROMŠÍK In HESSE 2002)

⁶⁵ (HESSE 2000, sv. 5., 40-41)

poznáním sebe sama, ale nehodlá se po ní vydat. Sinclair upadá do stavu zhýralosti, začne vysedávat v hospodách a otupovat svou mysl alkoholem.

Zásadním impulzem pro vystoupení z bludného kruhu pijáckého opojení se stane letmé setkání s neznámou dívkou. „*Onoho jarního dne šla v parku proti mně mladá slečna a velmi mě upoutala.(...) Nikdy se mi nepodařilo přiblížit se dívce, do které jsem byl zamilován, a ani u téhle se mi nepoštěstilo. Dojem však zanechala hlubší než všechny předtím a vliv této zamilovanosti na můj život byl obrovský. Náhle jsem opět měl před sebou obraz, ušlechtilý a uctíváný obraz – ach, žádné potřeba, žádné puzení ve mně neměly takovou hloubku a prudkost jako přání uctívat a zbožňovat! Pojmenoval jsem ji Beatrice (...) dívka měla útlé a chlapecké tvary, jaké jsem měl rád, i něco ze zduchovnělosti oduševnělosti obličejů. S Beatricí jsem nepromluvil ani slovo. Přesto na mě měla ten nejhlubší vliv.*“⁶⁶ Vzplanutí silné platonické lásky má zásadní vliv na další Sinclairův život. Výsledkem letmého setkání v parku s Animou – Beatricí (jejíž jméno je reminiscencí na Dantovu Božskou komedii) vystoupí z bludného kruhu. Opět se v něm probudí touha po „čistotě, kráse a duchovnosti“. Ze dne na den se Sinclair rozhodne zanechat svého hospodského popíjení a vrátí se na cestu k sobě samému. „*Dívku, které jsem přezdíval Beatrice, jsem potkával ještě často. Už to mnou nepohnulo, ale vždy jsem přitom cítil jemné souznění, citem jsem tušil: jsi se mnou spojená, jenže ne ty, ale tvůj obraz; jsi částí mého osudu.*“⁶⁷

Další Animou, jež se v příběhu vyskytuje, je Demianova matka, paní Eva. „*Leckdy jsem se domníval, že to určitě není její osoba, o níž tak toužebně usiluje celá má bytost, nýbrž je jen symbolem mého nitra a chce mě pouze přivést hlouběji do mne samého.*“⁶⁸ Hesse zde formou Sinclairových myšlenek básnicky popsal charakter a vlastnosti daného archetypu. Vliv, kterým paní Eva na chlapce působí, má nadosobní charakter. „*Když jsem četl knihu, dostalo se mi nějakého poznání, byl to tentýž pocit jako polibek od paní Evy, když mě hladila po vlasech a usmívala se na mě svou zralou vřelostí plnou vůní, měl jsem tentýž pocit, jako když jsem sám sobě o něco pokročil.*“⁶⁹ Sinclairovi se podařilo zachytit a vnímat silný vliv paní Evy – archetypu Matky – na vlastní psychické pocity. Z jungiánských pozic můžeme hovořit o úspěšném uchopení archetypu vědomím, které otevírá možnost jeho integrace a další práce s ním.

⁶⁶ (HESSE 2000, sv. 5., 62-63)

⁶⁷ (HESSE 2000, sv. 5., 66)

⁶⁸ (HESSE 2000, sv. 5., 114-115)

⁶⁹ (HESSE 2000, sv. 5., tamtéž)

Radikální změna, kterou vyvolá setkání s Beatricí, má za následek pokračování na cestě sebehledání. V této části knihy se vynořuje se i další vůdce a duchovní učitel Pistorius. Ten však není ani zdaleka tak fascinující a tajemný jako Max Demian. Díky Pistoriovi získá Sinclair podporu pro další pokračování na cestě za naplněním vlastního života. Výzva nového průvodce zní: „*Je veliký rozdíl v tom, jestli svět pouze v sobě nosíte, anebo jestli to také i víte! Nebudete přece všechny ty dvounožce, co pobíhají po ulicích, považovat za lidi jen proto, že chodí zpříma. Přece musíte vidět, kolik jich jsou ryby nebo ovce, červy nebo andělé, jaká spousta z nich jsou mravenci a co je včel! Prostě v každém z nich jsou dány možnosti k člověčenství, ale až tím, že je vytuší, tím, že, se dokonce z části naučí si uvědomovat, že mu tyto možnosti náležejí.*“⁷⁰

Pistorius se stává dalším Sinclairovým učitelem a vůdcem na cestě vlastní individuace. Jeho postava nabývá výrazných psychoterapeutických rysů. Společně s hlavním hrdinou vedou dlouhé hovory. Jejich obsahem filosofické, teologické úvahy – Pistorius zprostředkovává Sinclairovi další informace o božstvu Abraxas. Jejich setkání se podobají psychoanalytickým sezením. Námětem jejich hovorů jsou i sny a snové symboly jejichž výklad Pistorius ovládá. V jeho promluvách je možno rozpoznat prvky jak gnostické tak psychoanalytické, tak i vliv Nietzscheho učení.

Pistorius je sice velmi vzdělaným a sečtělým učencem, avšak nedokáže nashromážděné myšlenky prakticky uplatnit. Jeho poznání zůstává pouze v teoretické rovině, jelikož nemá odvalu ho aplikovat v reálném životě. Není schopen ho uvést do praktického života. Jeho myšlenky tak nabývají životnosti až prostřednictvím Sinclaira. „*Právě tím, čím byl Pistorius pro mě a čím mě obdaroval, tím nedokázal být sám sobě a obdarovat sám sebe. Vedl mě cestou, která musela přesáhnout i jeho, vůdce. Musel jsem ho opustit.*“⁷¹ Když jsou společné možnosti společného dialogu a obohacení vyčerpány, jejich cesty se rozcházejí. Sinclair postupuje dál ve vlastní individuaci. Pistoriova přínosu si je plně vědom a takto o něm mluví: „*Co jsem se však u něj naučil důležitějšího, byl další krok na cestě k sobě samému.*“⁷²

Sinclair se ocitá znovu sám a ve snaze najít přítele Demiana vyhledá jeho bývalý domov, kde zkusí vypátrat jeho nynější bydliště. Stará bytná mu krom jiného ukazuje i fotografie Demianovy rodiny. Zde Sinclair poprvé spatří Demianovu matku, paní Evu a zjišťuje, že to je postava z jeho snů. „*To je ona, ta velká, téměř mužská postava ženy,*

⁷⁰ (HESSE 2000, sv. 5., 81)

⁷¹ (HESSE 2000, sv. 5., 96)

⁷² (HESSE 2000, sv. 5., 84)

*podobná svému synovi, s rysy mateřskosti, rysy přisnosti, rysy hluboké vášnivosti, krásná a svůdná, krásná a nedostupná, démon i matka, osud i milenka.“*⁷³ V jednání hlavního hrdiny lze pozorovat oidipovské tendence. Ten však netouží po své vlastní matce, ale Matce – která představuje opět jeden z hlavních Jungových archetypů.

Po usilovném pátrání Dmianovi a jeho matce, se mladíci „náhodně“ setkávají a rohu jedné z ulic. Max Demian pozve Sinclaire k sobě domů a představí ho své matce, která na Sinclaire mocně působí (viz výše). V Demianově domě, vládne pokojná a harmonická atmosféra. Zde se scházejí a dlouze debatují v elitním kruhu lidí, kteří „nosí znamení“. Poprvé po dlouhé době si Sinclair připadá jako doma, v prostředí sobě rovných.

Ke konci románu se objevuje hrozba první světové války. *„Bude válka. Uvidíš, jak strhne! Pro lidi to bude přímo rozkoš, už teď se každý těší, až se to rozjede. Tak jim život zesuchopárněl. – Ale uvidíš, Sinclaire, to je jenom začátek. Možná z toho bude veliká válka, ohromná válka.“*⁷⁴ Avšak zní zde stálý apel na důležitost vlastního hledání osobního naplnění, který tak varuje před strachem jedince, který ho žene k masovému přijímání všelijakých ideologií a stádnosti. *„Teď jsem viděl, jak mnoho lidí, ba všichni, jsou schopni za ideál umírat. Jen to nesmí být žádný osobní ideál, svobodně zvolený, musí to být ideál společný, převzatý.“* (D124) Demianova předpověď se brzy naplní a začne válka. Oba mladíci se ještě naposledy setkají v polním lazaretu, kde zazní Demianova posední slova: *„Sinclaire, chlapče, dávej pozor! Budu muset odejít.(...) Když mě pak zavoláš, už nepřijdu jednoduše na koni či železnici. Budeš se muset obrátit do sebe a naslouchat, a zjistíš, že jsem v tobě uvnitř. Rozumíš?“*⁷⁵

Celý román uzavírá Sinclairova výpověď o charakteru jeho Bytostného Já: *„Ale když občas naleznu klíč a sestoupím do sebe až docela dolů, tam, kde v temném zrcadle drímají obrazy mého osudu, stačí, abych se jen nad to černé zrcadlo naklonil a spatřím tam svůj vlastní obraz, který se nyní zcela podobá Jemu, Jemu, mému příteli a vůdci.“*⁷⁶

Hrdina Emil Sinclair se v průběhu příběhu dopracovává k vyššímu stupni humanity skrze individuaci. Hesseho přiznává, že psychoanalýzu jako metodu nově se rodící hlubinné psychologie poznal již v letech 1913-1914 z literatury. O dva roky později psychoanalýzu sám podstoupil s příznivými výsledky. U Hesseho se podařilo do velké míry odstranit jeho problémy, zmírnit deprese a snížit jejich četnost. Tímto úspěchem se

⁷³ (HESSE 2000, sv. 5., 101)

⁷⁴ (HESSE 2000, sv. 5., 122)

⁷⁵ (HESSE 2000, sv. 5., 126)

⁷⁶ (HESSE tamtéž)

nesmazatelně zapsala do spisovatelova života i díla. Jak básník sám poznamenává, plody toho to sblížení jsou částečně k rozpoznání právě v *Demianovi*. Román jako zdařilá reflexe psychoanalytického materiálu, kdy spisovatel charakterizoval jednající postavy pomocí specifických rysů jednotlivých archetypů.

Sinclirovo zvolání: „*Ach, dnes to dobře vím: nic na světě není člověku protivnější, než jít cestou, která ho přivádí k němu samému!*“ a Demianova pobídka „*Sinclair, cesta většiny je snadná, naše je těžká. – Pojďme.*“⁷⁷ jsou jasným ukazatelem na jungovského vlivu (srov. JUNG 2012, sv. 9, 18).

Ač můžeme namítnout, že je dílo úzce svázáno s dobovými okolnostmi má i dnešnímu čtenáři, co nabídnout. Vždyť, každý musí v životě projít dospíváním. Nemusí se jednat jen o to fyziologické mezi dvanáctým až osmnáctým rokem. V širším smyslu myšleno jako růst a zrání. Ti, kteří se na cestu za poznání sebe sama vydají a ve svém úsilí vytrvají, budou na konci své cesty svobodnějšími a tím i šťastnějšími lidmi. Spisovatelova životní zkušenost násobí opravdovost příběhu o sebepoznávací dobrodružství i se všemi jeho úskalími, a tím stále vyzývá k následování.

⁷⁷ (HESSE 2000, 5. sv., 65, 74)

Závěr

„(Hesse) *Byl umělcem moderním, bdělým pozorovatelem a kritickým analytikem, člověkem věřícím přes všechna zklamání a z nich plynoucích pochyb v budoucnosti lidského rodu.*“⁷⁸

Existují dva druhy spisovatelů. První typ se vyznačuje tím, že pracuje na základě zdrojů, které se odlišují od jejich privátního života, vlastních zkušeností či jiných vnějších vlivů. Jejich vnější společenské či dobové okolnosti nejsou v díle patrné. Dílo je snadno oddělitelné od svého autora, nijak nezrcadlí jeho vnitřní procesy. Je možné ho chápat i bez znalosti autorova života či doby svého vzniku. Tito autoři nejsou ve svých dílech patrní nikterak objektivně. Spisovatelovo prožívání a vlastní konkrétní situace je v díle (jestli vůbec) špatně postihnutelná. Hermann Hesse, velký německý spisovatel a básník, však mezi tyto autory nepatří. Svým literárním projevem zapadá do druhého spisovatelského typu, který se někdy označuje jako rousseauovský nebo goethovský. Tento typ se vyznačuje odrazem autorových životních zkušeností. Jeho soukromý život se čitelně projevuje v jeho tvorbě. Na stránkách románů, novel, esejů a jiných literárních útvarů můžeme poté zachytit leccos z autorova prožívání. Nacházíme ohlasy na události vlastního života a různé jiné vnější vlivy, které na něj působily a spoluutvářely tak jeho myšlenky a světonázor.

Hessova tvorba, která vychází ze „starého světa“ měšťanské tradice 19. století. Obsahuje mnoho zjevných vlivů a inspirací zvenčí a zároveň je v ní čitelný velký spisovatelský genius, který v sobě mistrně propojuje nejen formu ale i obsah. Formální a stylistickou stránku svého projevu si Hesse „načetl“ v období svého dospívání. K tomuto romanticko-klasickému literárnímu základu připojme ještě otevřenost k novým myšlenkám čile bujícím v kulturním kvasu na přelomu století. Tuto svěží a neúnavně produktivně pulsující etapu, kterou přerušila až první světová válka, zažil Hesse v nejlepších letech. V roce vypuknutí války je Hessemu 36 let. Za svůj bezmála osmdesátiletý, zažil mnoho ze zásadních událostí dvacátého století. Rozpad ideálů a jistot, na kterých stála předválečná společnost, obě světové války s jejich hrůzami a ideologiemi.

Jen u málokterých spisovatelů můžeme pozorovat v díle tak hluboký otisk autentických zážitků. Tím se pro čtenáře otvírá i možnost rozhovoru „od srdce k srdci“. Materiál, ze kterého jsou vystavěny Hesseho romány, je navíc podán vysoce uměleckou

⁷⁸ (STROMŠÍK In HESSE 2002, sv. 10., 411)

formou, která tak dílo zprostředkovává širšímu okruhu čtenářů. Spisovatel, který pomocí literatury, zpracovává své duševní problémy téměř ve všech svých dílech. Z Hesseho knih je čitelné neustálé hledání smyslu.

Román *Demian* sepsaný v roce 1917 stál na počátku nové éry Hesseho tvorby. Je to dílo, kterým se definitivně oddělil od předcházejícího maloměšťáckého období konce devatenáctého století. Tento spisovatelský počín tak odstartoval novou autorovu literární kariéru. Toto období tj. 1917-1927 bylo nejtěžší desetiletí autorova života. Hermann Hesse projevil odvahu přiznat s a vnitřně protrpět svůj duševní bankrot, a tím v sobě objevili účinnou a vše obnovující moc ducha působícího skrze duši. Tvůrčím způsobem proměnil svoje duševní utrpení a zmatek, ve velká literární díla, která jímají čtenáře, neboť je v nich tento zápas patrný. Hesse na vlastním příkladě dokázal jak důležité je čelit vlastním krizím. Buďto přijmeme tuto výzvu a staneme pevnýma nohama na půdě skutečnosti dnešní doby, tak jako se svým běsům postavil H. Hesse, nebo strávíme zbytek života tím, že si budeme vymýšlet způsoby jak klamat sami sebe. Díky vlastnímu básnickému genu se mohl Hesse kreativně vypořádávat s vlastní těžkou osobní i osobnostní krizí, kterou v tomto období procházel. Literatura (ať už cizí nebo vlastní) mu pomohla překonat těžké životní i světové útrapy počátku dvacátého století. Právě v tomto románu o mládí a dospívání Emila Sinclaira, jsou nejvíc čitelné vlivy, které na spisovatele v tomto období působí. Sám Hesse o díle mluví jako o plodu své psychoanalytické léčby. Tvořivá umělecká činnost jako způsob (sebe)reflexe, vyrovnávání se s okolním světem se stala, v Hesseho případě jakýmsi druhem osobní terapie.

Počínaje *Demianem* vstoupil Hesse do celoevropského kulturního povědomí a tím se zařadil mezi evropské a později i světově známé a uznávané spisovatelské autority.

Spisovatelova silná osobnost vysoce morálního člověka, prosazující humanistické ideály, jejímiž hlavními zástupci jsou: hodnota a jedinečnost každé lidské bytosti, vzájemná solidaritu mezi lidmi, a odmítání jedince z jakýchkoliv rasovým, kulturním či náboženským odlišností. Za tento svůj celoživotní a neutuchající humanismus v dílech snadno rozpoznatelný, byl oceněn v roce 1946 Nobelovou cenou za literaturu. Není bez zajímavosti si uvědomit, že právě rok po druhé světové válce dostává tuto prestižní cenu německý autor!

V Hesseho dílech je tak možno sledovat jeho osobní vývoj i široké spektrum vědomostí, které neustále rozšiřoval nové poznatky, bující v kulturním a společenském kvasu na přelomu tisíciletí. Otevřenost novým myšlenkám, snaha o vlastní prozkoumání daného problému s cílem udělat si na věc vlastní názor a nepodléhat tak pasivitě. V této optice se Hesse projevuje jako ryzí intelektuál s poctivým a neutuchajícím celoživotním úsilím v hledání a šíření pravdy.

Univerzální platnost v dílech obsažená stále promlouvá, ať už po první světové válce (*Demian*, 1919) nebo v šedesátých letech, v éře hippies (*Stepní vlk*, 1927) tak i dnes po bezmála sto letech má život a dílo Hermanna Hesseho stále, co říci. Nejen v *Demianovi*, se můžeme ztotožnit s předkládanými myšlenkami, neboť v nejistotě a hledání smyslu života, je podobný nám všem. „*Pochopil jsem, že se v literatuře dá najít a poznat něco, jehož výraz nelze docenit – člověk tu může najít sám sebe, své vlastní pocity a myšlenky, své naděje i zábrany.*“⁷⁹

Hesseho díla jsou upřímná, pravdivá, jelikož na jejich pozadí stojí prožitá mnohdy i vytrpěná realita, kterou autor sám prošel a z této bídy a životních krizí a vyrůstají. Jeho knihy zprostředkovaly mnoha milionům (převážně mladých) lidí, fascinující příběhy plné pozoruhodných myšlenek k zamyšlení. V jedno ze svých mnohých dopisů píše, že nechce měnit svět, nýbrž jedince, neobrací se k masám ale k jednotlivci.

Literatura stále promlouvá a *Demian* je zářným příkladem. Dílo sepsané před bezmála sto lety, je stále aktuální. Zabývá se člověkem ve vztahu k sobě samému a hledání smyslu jeho života. Může odpovídat na otázky po smyslu lidského směřování, klade palčivé otázky po správnosti naplnění vlastního života.

Román zpracovává témata aktuální i v dnešní době, vždyť celý svět zejména pak Evropa tápe a neví, co si počít v situaci jaká nastává. „*Je těžko odhadnout, jak Demian (...) zapůsobí dnes. Není vyloučeno, že do dnešní krize hodnot zapadne, alespoň pro některé čtenáře, stejně dobře jako do té, z níž a pro níž byl napsán.*“⁸⁰

⁷⁹ (REICH-RANICKI, Marcel. *Můj život*. Brno: Větrné mlýny, 2003, 378)

⁸⁰ (STROMŠÍK 1994 – Jiří STROMŠÍK. *Dospívání a krize doby*. In: Literární noviny XXXV, 1994, 12)

Seznam literatury

Primární zdroje a pramenné texty

HESSE, Hermann. *Demian*. In: HESSE, Hermann. *Souborné dílo*. 5. sv. Praha: Argo 2000, s. 9-126

HESSE, Hermann. *Souborné dílo*. 6. sv. Praha: Argo, 2000

HESSE, Hermann. *Souborné dílo*. 10. sv. Praha: Argo, 2002

HESSE, Hermann. *Poznámky k životopisu*. In HESSE, Hermann. *Malé radosti, Výbor z drobných próz, povídek, životopisných črt, fejetonů a úvah*. Praha: Melantrich, 1993.

JACOBI, Jolande. *Psychologie C. G. Junga*. Praha: Portál, 2013

JAFFÉ, Aniela. *Vzpomínky, sny a myšlenky C. G. Junga*, Brno: Atlantis, 1998

JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla, Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi*, 1. sv. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1999

JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla, Archetypy a nevědomí*. 2. sv. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1999

JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla, Osobnost a přenos*. 3. sv. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1999

JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla, Snové symboly individuálního procesu*. 5. sv. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1999

JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla, Hrdina a archetyp matky*. 8. sv. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1999

JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla, Člověk a kultura*. 11. sv. Brno: nakladatelství Tomáše Janečka, 1999

MILECK, Joseph. *Hermann Hesse: Live and art*. Berkeley: University of California, 1978

NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Praha: Naše vojsko, 1993

NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011, Verze 1.0 z 05. 05.

SIRŮČEK, Jiří. *Hesseho romány Demian a stepní vlk ve světle Nietzscheovy filosofie*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013.

STROMŠÍK 1994 – Jiří STROMŠÍK. *Dospívání a krize doby*. In: Literární noviny XXXV, 1994, 12)

STROMÍK, Jiří: *Mezi tradicí a modernou: Život a tvorba Hermanna Hesseho*. In HESSE, Hermann: Souborné dílo, 10. sv. Praha: Argo, 2002, s. 377- 427

TURAY, Štefan: *Hesse-Jung, estetické a psychologické aspekty literárního díla*. 1. vyd. Ústí nad Orlicí: Pipex, 2015.

Sekundární literatura

ANDREAS-SALOMÉ, Lou. *Friedrich Nietzsche ve svých dílech*. Praha: Torst, 1996

DAHLKE, Ruediger. *Jak žít s depresí: příklad Hermanna Hesseho*. In DAHLKE, Ruedieger. *Deprese jako řeč unavené duše*. 1. vyd. Olomouc: Fontána, 2006, s. 28-49

JUNG, Carl Gustav. *Sto dopisů, výběr z korespondence*. Praha: Sagittarius, 1996

MOKREJŠ, Antonín. *Filosof tragického a heroického pojetí života*. In NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Praha: Naše vojsko, 1993, 5-20

MOKREJŠ, Antonín. *Odvaha vidět, Friedrich Nietzsche – myslitel a filosof*. 1. vyd. Jinočany: H&H, 1993

PAVLINCOVÁ, Helena a kol. *Slovník Judaismus, křesťanství, islám.*, Praha: Mladá fronta, 1994

REICH-RANICKI, Marcel. *Můj život*. Brno: Větrné mlýny, 2003

SERRANO, Miguel. *Jung and Hesse A Rekord of Two Friendships*. New York: Schocken books, 1966

STARÝ, Rudolf. *Potíže s hlubinnou psychologií*. 1. vyd. Praha: Prostor, 1990

STROMŠÍK, Jiří: *Od Grimmelshausena k Durrenmanttovi (kapitoly z německé literatury)*. Jinočany: H&H, 1994

ZWEIG, Stefan: *Svět včerejška (vzpomínky jednoho Evropana)*. Litomyšl: Sumbalon, 1994